

ΑΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΙ ΕΒΡΑΪ·ΚΑΙ ΛΕΞΕΙΣ
ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ
ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ
ΑΚΥΛΑ, ΘΕΟΔΟΤΙΩΝΟΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΑΧΟΥ*

Υ Π Ο
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΣΙΜΩΤΑ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Καιδδὰ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις קידא (kidda) ἀπαντᾷ δις ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν ᾿Εξ. 30,24 καὶ ᾿Ιεζ. 27,19 πρὸς δῆλωσιν φυτοῦ τινος, πιθανώτατα τῆς κασσίας. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται ἐν ᾿Εξ. 30,24 «ἕρις», ἐνῶ ἐν ᾿Ιεζ. 27,19 ἀγνοεῖται. Ὁ Θεοδοτίων συνήνητησε, φαίνεται, καὶ αὐτὸς δυσχέρεϊάν τινα ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ χωρίῳ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐβραϊκῆς λέξεως, καὶ ἀφῆκε ταύτην ἀμετάφραστον, μεταγράφας διὰ τοῦ ὡς ἄνω κ α ι δ δ ἀ. Ὁ Ἀκύλας μετέφρασεν αὐτὴν ἐν ᾿Ιεζ. 27,19 «σπαρτίον», ὁ δὲ Σύμμαχος «στακτὴ». Σημειωτέον ὅτι ἐν ᾿Εξ. 30,24 «ἄλλος» τις μεταφραστὴς μετέφρασε «κασσία»⁵¹.

Κάστυ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις קסת (keseth) ἀπαντᾷ μόνον ἐν ᾿Ιεζ. 9,2·3·11 καὶ δηλοῖ τὸ ἀγγεῖον, τὸ δοχεῖον καὶ εἰδικώτερον τὸ μελανοδοχεῖον. Οἱ Ο' δὲν εἶναι ἀπολύτως σαφὲς πῶς τὴν μεταφράζουν· πιθανώτατα διὰ τοῦ «ζώνη» καὶ εἰς τὰς τρεῖς περιπτώσεις. Οἱ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων δὲν τὴν μετέφρασαν ἐν 9,2, λόγῳ δυσκολίας, προφανῶς, καὶ τὴν μετέγραψαν διὰ τοῦ ὡς ἄνω κ α σ τ υ. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἀκύλας ἐν 9,11 μετέφρασεν αὐτὴν «μελανοδοχεῖον», τοῦθ' ὅπερ προκαλεῖ ἀπορίαν διατὶ δὲν μετεφράσθη ἡ λέξις ἐν τῷ πλησίον χωρίῳ 9,2. Ὁ Σύμμαχος ἐξ ἄλλου ἐν 9,2 μετέφρασε «πινακίδιον» καὶ ἐν 9,11 «πινακίδα».

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 65 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

51. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., I, ἐν τῷ χωρίῳ.

Κεφά

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις קִירָא (kipra) ἀπαντᾷ τέσσαρας φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν Λευιτ. 23,40, ἐν Ἰώβ 15,32 καὶ ἐν Ἡσ. 9,13 καὶ 19,15, ἔχουσα τὴν ἔννοιαν τοῦ βλαστοῦ, τοῦ κλάδου δένδρου. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται ἐν Λευιτ. 23,40 «κάλλυνθρον», ἐν Ἰώβ 15,32 «ράδαμνος», ἐν Ἡσ. 19,15 «ἀρχή», ἐνῶ ἐν 9,13 ἴσως «μέγας». Ὁ Θεοδοτίων ἐν Ἡσ. 19,15, λόγῳ δυσχερείας, προφανῶς, δὲν μεταφράζει τὴν λέξιν, ἀλλὰ τὴν μεταγράφει διὰ τοῦ ὡς ἄνω κ ε φ φ ά. Ἐν τῷ ἰδίῳ τούτῳ χωρίῳ ὁ Σύμμαχος μεταφράζει «ἀρχήν» καὶ ὁ Ἀκύλας «συγκύπτοντα». Σημειωτέον ὅτι ἐν Λευιτ. 32,40 «ἄλλος» τις μεταφραστὴς ἐν τοῖς Ἐξαπλοῖς μεταφράζει «βάβια», ἐνῶ «ἄλλος» μεταγράφει τὴν δυσχερῆ λέξιν διὰ τοῦ «κάφφω»⁵².

Κέχχαρ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις קִקָּאָר (kikkar) ἀπαντᾷ ἐν συνδουασιμῷ μετὰ τῆς λέξεως לֶחֶם (lehem=ἄρτος) εἰς ἑπτὰ χωρία τῆς Π. Διαθήκης, πρὸς δὴλωσιν εἰδους τινὸς στρογγύλου σχήματος ἄρτου. Οἱ Ο' ἀποδίδουν ταύτην διὰ διαφόρων λέξεων, ἐν αἷς καὶ ὁ ἄρτος. Ὁ Σύμμαχος ἐν Ἀ' Βασ. (μασ. Ἀ' Σαμ.) 2,36. 10,3 καὶ ἐν Ἱερ. 44 (μασ. 37), 21 τὴν μεταφράζει «κολλύρα». Ὁ Ἀκύλας ἐν Ἀ' Βασ. (μασ. Ἀ' Σαμ.) 10,3 τὴν μεταφράζει «περίμετρα». Ἐν Ἱερ. 44 (μασ. 37), 21 δέ, λόγῳ, προφανῶς, μεταφραστικῆς δυσχερείας, τὴν μεταγράφει διὰ τοῦ ὡς ἄνω κ έ χ χ α ρ.

Κωελέθ

Ἐτέρα γραφὴ τοῦ κ ω λ έ θ (βλ. λ.). Ὡς σημειοῦται ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει τῆς Concordance τῶν Ο' τῶν Hatch-Redpath, ἡ ὡς ἄνω λέξις κ ω ε λ έ θ ἀπαντᾷ ἐν Ἐκκλ. 12,8, κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Ἀκύλα. Ὡς διεπιστώσαμεν, ὅμως, εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τῶν Ἐξαπλῶν δὲν ὑπάρχει τοιαύτη γραφή. Ἀλλὰ δι' οὗς λόγους εἴπομεν εἰς τὰ Προλεγόμενα, θεωροῦμεν ἐγκυρότερον τὸ στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον παρέχει ἐν προκειμένῳ ἡ Concordance.

Κωλεθ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις קוֹהֵלֶֿת (koheleth) ἀπαντᾷ ἑπτὰκις ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ πάντοτε ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, πρὸς δὴλωσιν τοῦ ὀμιλοῦντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τοῦ συναθροίζοντος, τοῦ ἐκκλησιαζοντος. Οἱ Ο' μετέφρασαν τὴν λέξιν «ἐκκλησιαστὴς» καὶ τὰς ἑπτὰ φορές. Ὁ

52. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., I, σελ. 208.

Ἄκυλας ἐν 1,1 τὴν ἀφῆκεν ἀμετάφραστον, ἀποδώσας διὰ τοῦ ὡς ἄνω κ ω λ έ θ. Εἰς τὰ ἄλλα χωρία δὲν εἶναι γνωστὸν πῶς ἀπεδόθη ἡ λέξις αὕτη. Ἐν 12,10 μόνον ὁ Σύμμαχος τὴν μετέφρασε «παρομμιαστής».

Βλ. καὶ κ ω ε λ έ θ.

Λιλιθ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις לִילִית (lilith) εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Ἡσ. 34,14, ὑπὸ ἔννοιαν σχετικὴν πρὸς νυκτερινόν τι φάντασμα. Οἱ Ο' τὴν μετέφρασαν «ὄνοκένταυροι». Ἡ λέξις, πάντως, παρέχει δυσχερείας καὶ θεωρεῖται ὅτι χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν θηλείας τινὸς δαίμονος, κατοικούσης ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὑπὸ μορφὴν ἀκαθάρτου θηρίου. Πρὸ τοιαύτης δυσχερείας εὔρεθεις καὶ ὁ Ἄκυλας, τὴν ἀφῆκεν ἀμετάφραστον, μεταγράψας διὰ τοῦ ὡς ἄνω λ ι λ ι θ. Σημειωτέον ὅτι ὁ Σύμμαχος τὴν μετέφρασε «λάμια», ἐννοήσας ἐν προκειμένῳ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ ἐκ τῆς μυθολογίας γνωστὸν θῆλυ τέρας.

Μαγάλ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις מַגָּל (ma'gal) ἀπαντᾷ ἐν Α' Βασ. (μασ. Α' Σαμ.) 17,20. 26,5·7 ὑπὸ τινα ἔννοιαν σχετικὴν πρὸς τόπον στρατοπεδεύσεως πρὸς ὀχύρωμα ἢ σκηνὴν ἢ πρὸς εἶδος ἀμάξης ἄρχοντος. Οἱ Ο' μετέφρασαν ταύτην ἐν 17,20 «στρογγύλωσις» καὶ ἐν 26,5·7 «λαμπήνη». Ὁ Θεοδοτίων ἐν 26,7, λόγῳ μεταφραστικῆς, προφανῶς, δυσχερείας, ἀφῆκεν αὐτὴν ἀμετάφραστον, μεταγράψας διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ α γ ἄ λ. Ἐν 26,5 δὲ τὴν μετέφρασε «στρογγύλωσις», ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ Ἄκυλας καὶ Σύμμαχος. Σημειωτέον ὅτι ἐν 26,7 ὁ Ἄκυλας μετέφρασε «καμπή», ὁ δὲ Σύμμαχος «σκηνή».

Μαζούρ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις מֵצָרִים (mezarim) εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Ἰώβ 37,9 καὶ χρησιμοποιουμένη πρὸς δήλωσιν τῶν βορείων ἀνέμων. Οἱ Ο' ἀποδίδουν ταύτην διὰ τοῦ «ἀκρωτηρίων», ὡς ἐπίσης καὶ ὁ Θεοδοτίων. Ὁ Ἄκυλας, λόγῳ σχετικῆς δυσχερείας, ἀφῆκε ταύτην ἀμετάφραστον καὶ μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ α ζ ο ὄ ρ. Περὶ δὲ τοῦ Συμμάχου δὲν εἶναι γνωστὸν τι σχετικῶς ἐκ τῶν Ἐξαπλῶν τοῦ Ὠριγένους.

Μαλεεὶν

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις מְלַחִים (melahim) ἀπαντᾷ μόνον ἐν Ἱερ. 45 (μασ. 38), 11·12 καὶ σημαίνει παλαιὰ καὶ ἐφθαρμένα ἐνδύ-

ματα, ράκη. Εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' δὲν εἶναι σαφές ἂν καὶ πῶς ἀκριβῶς ἀποδίδεται αὕτη, διότι τὸ κείμενον τοῦτο δὲν εἶναι ὀμαλόν, ἴσως λόγῳ καὶ τῆς γνωστῆς βραχύνσεώς του ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἱερεμίου⁵³. Φαίνεται, πάντως, ὅτι πρόκειται περὶ δυσχεροῦς λέξεως. Διὰ τοῦτο ὁ Θεοδοτίων ἐν Ἱερ. 45 (μασ. 38), 12 ἀφῆκε ταύτην ἀμετάφραστον, ἀποδώσας διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ α λ ε ε ί ν. Ὁ Ἄκύλας τὴν μετέφρασε «κεκλωσμένα».

Μαμζήρ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις מַמְזֵר (mamzer) ἀπαντᾷ δις μόνον ἐν ὄλῃ τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν Δευτ. 23,2(3) καὶ ἐν Ζαχ. 9,6, δηλοῦσα τὸν νόθον, τὸν ἐκ κλεψιγαμίας γεννηθέντα, ἄνθρωπον. Οἱ Ο' ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ἀποδίδουν ταύτην διὰ τοῦ «ἐκ πόρνης» καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ διὰ τοῦ «ἀλλογενεῖς». Οἱ Ἄκύλας καὶ Σύμμαχος τὴν ἀφῆκαν ἀμετάφραστον, προφανῶς λόγῳ μεταφραστικῆς δυσχερείας, μεταγράψαντες διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ α μ ζ ή ρ, εἰς ἀμφοτέρα τὰ χωρία. Σημειωτέον ὅτι, κατὰ τὰ Ἑξαπλᾶ τοῦ Ὠριγένους, διὰ τοῦ μ α μ ζ ή ρ τούτου ἀπέδωσε τὴν δυσχερῆ λέξιν καὶ ὁ Θεοδοτίων ἐν Ζαχ. 9,6⁵⁴. Ἡ περίπτωσης ὅμως αὕτη ἀγνοεῖται ὑπὸ τῆς Concordance τῶν Ο', τῶν Hatch-Redpath.

Μανῶζ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις מַא'וֹז (ma'oz) ἀπαντᾷ τριάκοντα πέντε περίπου φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ φρουρίου, τοῦ ὀχυρώματος, τοῦ καταφυγίου κλπ. Οἱ Ο' μετέφρασαν ταύτην «καταφυγή», «κραταιώμα», «ὀχύρωμα», «ὑπερασπιστῆς» κλπ., ἐνῶ ἐν Κριτ. 6,26 τὴν μετέγραψαν διὰ τοῦ «μαωζι» (κατὰ τὴν Σήξτειον ἔκδοσιν), διὰ τοῦ «μαῶχ» καὶ τοῦ «μαῶζ» (κατὰ τὸν κώδικα Α) καὶ διὰ τοῦ «μαουέκ» (κατὰ τὸν κώδικα Β)⁵⁵. Εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον τὴν μετέγραψε καὶ ὁ Θεοδοτίων διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ α ν ὦ ζ, εὐρεθεῖς, πιθανώτατα, καὶ αὐτὸς εἰς παρομοίαν πρὸς τοὺς Ο' μεταφραστικὴν δυσχερείαν. Ὁ Ἄκύλας τὴν μετέφρασεν αὐτόθι «κραταιώματος» καὶ ὁ Σύμμαχος «κραταιοῦ». Εἰς τὰ ἄλλα δὲ χωρία οἱ δύο οὔτοι μεταφράσται τὴν ἀπέδωσαν διὰ ποικίλων ἀλλὰ σχετικῶν λέξεων. Σημειωτέον ὅτι ὁ Θεοδοτίων, ὅστις τὴν μετέφρασεν εἰς πολλὰ χωρία, εἰς τὸ Δαν. 11,38 τὴν μετέ-

53. Περὶ τῆς βραχύνσεως ταύτης βλ. καὶ ἐν λ. Ι α σ ί ρ, ὑποσημ. 1.

54. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., II, σελ. 1023.

55. Βλ. καὶ Π. Σ ι μ ω τ ᾶ, μν. ἔργ., σελ. 104 (ἐν λ. μ α ω ζ ι καὶ μ α ὦ χ) καὶ σελ. 98 (ἐν λ. μ α ο υ ἔ κ).

γραψε διὰ τοῦ μ α ω ζ ε ἰ μ⁵⁶. εἶναι δὲ τοῦτο ἐπιτυχέστερον τοῦ ὡς ἄνω μ α - ν ὡ ζ, προελθόντος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐξ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος.

Μασογά

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις מִסְגָּב (misgab) ἀπαντᾷ δέκα ἐξ ἑκατὸν φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ φρουρίου, τοῦ ὑψώματος κλπ. Οἱ Ο' μετέφρασαν ταύτην κυρίως «καταφυγὴ» καὶ «ὄχυρός», ἐν Ἱερ. 31 (μασ. 48), 1 δὲ «κραταίωμα» (κατὰ τοὺς κώδικας Α Σ). Χρησιμοποιεῖται ὅμως αὕτη καὶ ὡς τοπωνύμιον, ὡς ἐν τῷ προαναφερθέντι χωρίῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ κατ' ἄλλους κώδικας γράφεται «Ἀμάθ» καὶ δηλοῦται δι' αὐτῆς ὑψηλὸς τις τόπος τῆς Μωάβ. Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ οἱ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων ἀφῆκαν τὴν λέξιν ἀμετάφραστον, θεωρήσαντες δὲ ταύτην ὡς τοπωνύμιον, τὴν μετέγραψαν διὰ τῆς ὡς ἄνω μ α σ ο γ ἄ, ἐνῶ εἰς ἄλλα χωρία οἱ δύο οὗτοι μεταφρασταί, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ Σύμμαχος, τὴν ἔχουν ἀποδώσει διὰ διαφόρων ἑλληνικῶν λέξεων, ὡς «ὄχυρωμα», «ὑψος», «ὑψωμα» κ.ἄ. Σημειωτέον ὅτι καὶ Θεοδώρητος ὁ Κύρου θεωρεῖ τὴν ἐπίμαχον λέξιν ὡς δηλοῦσαν τοπωνύμιον. Οὕτως ἀναφερόμενος εἰς τὰς ἐν Ἱερ. 31 (μασ. 48), 1 τοπωνυμίας Ναβαῦ, Καριαθὲμ καὶ Ἀμάθ, γράφει: «Πόλεις ἦσαν λαμπραί, ἐφ' αἷς μέγα ἐφρόνουν οἱ Μωαβίται»⁵⁷.

Βλ. καὶ μ α σ ο γ ἄ β.

Μασογάβ

Ἐτέρα μεταγραφὴ τῆς ἐβραϊκῆς λέξεως מִסְגָּב (misgab) ἐν Ἱερ. 31 (μασ. 48), 1, ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα καὶ τοῦ Θεοδοτίωνος (βλ. μ α σ ο γ ἄ).

Μασφάθ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις מִסְפָּחַת (misphath) ἀπαντᾷ τρεῖς φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν Λευιτ. 13,6·7·8, καὶ δηλοῖ τὴν ψώραν. Ἐπὶ τῶν Ο' ἀπεδόθη καὶ εἰς τὰ τρία χωρία διὰ τῆς λέξεως «σημασία», ἡ ὁποία ἔχει σχέσιν πρὸς νόσημα. Ὁ Θεοδοτίων ἐν 13,6 τὴν ἀφῆκεν ἀμετάφραστον, μεταγράψας αὐτὴν διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ α σ φ ἄ λ. Ἡ μεταγραφὴ ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἐπιτυχής, ὡς δύναται καὶ ὁ ἀναγνώστης νὰ διαπιστώσῃ. Πιθανὸν νὰ εἶχε μεταγραφῆ ἀρχικῶς ἡ λέξις διὰ τοῦ μ α σ φ ἄ καὶ κατὰ τὰς ἀντι-

56. Βλ. καὶ Π. Σιμωνᾶ, μν. ἔργ., σελ. 103 ἐξ. (ἐν λ. μ α ω ζ ε ἰ μ καὶ μ α ω ζ ε ἰ ν).

57. Βλ. J.-P. Migne, PG, τόμ. 81, στήλ. 717.

γραφὰς νὰ ἐγένετο τοῦτο μ α σ φ ἄ λ (ΜΑΣΦΑΑ — Μ Α Σ Φ Α Λ). Σημειωτέον ὅτι οἱ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος μετέγραψαν μὲν τὴν λέξιν, ἀλλ' εἰς τινὰς περιπτώσεις τὴν μετέφρασαν. Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον μετεγράφη ἡ λέξις ὑπὸ τοῦ Θεοδοτίωνος, καὶ μάλιστα ἀνεπιτυχῶς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διακριβωθῇ.

Μαχαλίμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις מַחְלִילִים (makhloulim) εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Ἰεζ. 27,24 καὶ σημαίνει περίπου πολυτελεῖ ἐνδύματα. Οἱ Ο' ἀγνοοῦν ταύτην. Ὁ δὲ Θεοδοτίων τὴν μεταγράφει διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ α χ α λ ί μ, προφανῶς λόγω ἀγνοίας τῆς σημασίας τῆς ἄλλοθεν ἀγνώστου λέξεως ταύτης. Οἱ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος μεταφράζουσι, ἐν συνδυασμῶ μετὰ τῆς ἀκολουθούσης ἐν τῷ κειμένῳ λέξεως γ α λ ι μ ἄ (βλ. λ.), «ἐν ἐγκατασκευαίς εἰλήμασιν»⁵⁸.

Μεινεί

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις מֵנִי (meni) εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Ἠσ. 65,11 καὶ χρησιμοποιουμένη πρὸς δήλωσιν εἴτε ὀνόματος εἰδώλου τινὸς ἀρχαιοανατολικῆς θεότητος τῆς τύχης εἴτε αὐτῆς ταύτης τῆς τύχης. Οἱ Ο' τὴν ἀποδίδουσι διὰ τοῦ «τύχη» («τῇ τύχη»). Ὁ Ἀκύλας δὲ καὶ ὁ Θεοδοτίων μεταγράφουσι αὐτὴν ὡς κύριον ὄνομα θεότητος («τῷ Μεινεί»).

Μελχόμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις מַלְחָם (malkham) προέρχεται ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ מֶלֶךְ (melekh), τὸ ὁποῖον εἶναι λίαν γνωστὸν καὶ συνηθέστατον ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶν ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας τετρακοσίας φορές, καὶ σημαίνει «βασιλεὺς». Οἱ Ο' τὸ μεταφράζουσι, σχεδὸν πάντοτε, ἐπίσης «βασιλεὺς». Ἐν Ἀμώς δὲ 1,15 ἔχουσι «οἱ βασιλεῖς αὐτῆς». Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο οἱ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος δὲν τὸ μετέφρασαν, διότι, πιθανώτατα, τὸ ἐξέλαβον ὡς ὄνομα θεότητος καὶ τὸ μετέγραψαν διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ ε λ χ ὁ μ. Εἰς τὰς ἄλλας περιπτώσεις, καὶ λόγω τοῦ ὅτι αὐταὶ εἶναι πολυάριθμοι, δὲν καθίσταται εὐχερὲς νὰ ἐξακριβώσωμεν πῶς μεταφράζεται ἡ λέξις. Ἡρευνή-

58. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., II, σελ. 844. Πρβλ. καὶ E. Hatch - H. A. Redpath, μν. ἔργ., I, στήλ. 366β καὶ 377γ (ἐν λ. ἐγκατάσκευος καὶ εἰλήμα, ἀντιστοίχως).

σαμεν ὅμως τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον, ἦτοι τοῦ Ἄμώς, καὶ διεπιστώσαμεν, ὅτι ἐξ ὄλων αὐτῶν (7+1) μόνον εἰς μίαν, καὶ συγκεκριμένως ἐν τῷ χωρίῳ 5,26, ἀποδίδεται ἡ λέξις αὕτη. Οὕτως ὁ Ἀκύλας ἔχει αὐτόθι «μολόχμ», ὅπως περίπου καὶ οἱ Ο', οὔτινες ἔχουν τὸ παρόμοιον «μολόχ»⁵⁹, ἐνῶ οἱ Σύμμαχος καὶ Θεοδοτίων, μεταφράζοντες αὐτήν, ἔχουν «τοῦ βασιλέως ὑμῶν».

Μεσσαέ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις מֶסָסָה (massah) εἶναι ἐκ τῶν ἄπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Δ' (μασ. Β') Βασ. 11,6, καὶ εἶναι δυσνόητος. Ἴσως ἔχη τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἐκ περιτροπῆς», «ἐναλλάξ» ἢ τοῦ «παρεμπόδισις». Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ σημασία της, παρουσιάζει μεγάλην δυσχέρειαν καὶ τὸ ὅλον εἰς δ' ἀνήκει αὕτη ἀφηγηματικὸν κείμενον 11,4 ἐξ., λόγῳ παραφθορᾶς του. Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης αἰτίας, ἔχει δημιουργηθῆ ἑρμηνευτικὸν ἀδιέξοδον⁶⁰. Οἱ Ο' ἀγνοοῦν τὴν δυσχερῆ ταύτην λέξιν. Ὁ Ἀκύλας τὴν μεταγράφει διὰ τοῦ ὡς ἄνω μεσσαέ, μὴ δυνάμενος, προφανῶς, νὰ κατανοήσῃ τὴν σημασίαν της, ἢ νὰ τὴν ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Εἰς τὰ Ἑξαπλᾶ σημειοῦται ὅτι «οἱ λοιποὶ» μεταφρασταὶ ἔχουν ἐν προκειμένῳ «ἀπὸ διαφθορᾶς»⁶¹. Καὶ Θεοδώρητος ὁ Κύρου, σχολιάζων τὴν δυσχερῆ ταύτην λέξιν, γράφει σχετικῶς: «Τὸ 'μεσσαέ' οἱ λοιποὶ ἑρμηνεύονται 'ἀπὸ διαφθορᾶς' εἰρήκασι, τουτέστι μετὰ πάσης φυλακῆς, ὥστε μηδεμίαν γίνεσθαι βλάβην ἐν τῷ οἴκῳ τῷ Θείῳ»⁶². Ὑπάρχει ὅμως εἰς τὰ Ἑξαπλᾶ καὶ τὸ ἐξῆς σχόλιον, τὸ ὁποῖον φανερώνει τὴν ὑφισταμένην περὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐν λόγῳ λέξεως δυσχέρειαν: «Οὔτε τὸ 'μεσσαέ' οὔτε τὸ 'ἀπὸ διαφθορᾶς' κείμενον εὔρον ἐν τῷ Ἑξαπλῷ, παρὰ δὲ Ἀκύλα μόνῳ 'ἐν τῷ οἴκῳ μεσσαέ', ἐν δὲ τῷ Ἑβραίῳ 'ἀμμελέχ'»⁶³.

Μεσσέ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις מֶשֶׁה (meši) ἀπαντᾷ δις ἐν ὄλῃ τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν Ἰεζ. 16,10·13, χρησιμοποιοῦμένη πρὸς δήλωσιν τῆς μετάξεως, τῶν ἐκ μετάξεως φορεμάτων. Οἱ Ο' μεταφράζουσι ταύτην «τρι-

59. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., II, σελ. 975.

60. Βλ. J. Wellhausen, Die Composition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten Testaments, παρὰ E. Würthwein, Die Bücher der Könige, σελ. 347.

61. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., I, σελ. 674.

62. Βλ. J.-P. Migne, PG, τόμ. 80, στήλ. 772.

63. Βλ. F. Field, αὐτόθι.

χαπτος» εἰς ἀμφοτέρω τὰ χωρία («τριχάπτω» καὶ «τρίχαπτα», ἀντιστοιχῶς). Ὁ Θεοδοτίων τὴν ἀφήκεν ἀμετάφραστον, ἄγνωστον διὰ τοίους λόγους, καὶ τὴν μετέγραψεν ἐν 16,10 διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ ε σ σ ε καὶ ἐν 16,13 διὰ τοῦ μ ε σ σ ι (βλ. λ.). Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἀκύλας μετέφρασεν ἐν 16,10 («ψηλαφητῶ»), κατ' ἄλλην δὲ ἔκδοσιν «ἀνθίμω». Ὡσαύτως καὶ ἐν 16,13 ἔχει «ἄνθιμον». Ὁ δὲ Σύμμαχος μετέφρασεν ἐν 16,10 («ἐπενδύματι») καὶ ἐν 16,13 («πολύμιτον»). Δέον νὰ λεχθῆ ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἐνταῦθα δὲν ὑπῆρχε δυσχερεία, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἀπόδοσιν τῆς λέξεως, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς ἀποδόσεως αὐτῆς ὑπ' ἄλλων μεταφραστῶν, καὶ συνεπῶς εἶναι δυσεξήγητος ἢ μὴ ἀπόδοσις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Θεοδοτίωνος.

Μεσσι

Ἐτέρα μεταγραφὴ τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως מֶשִׁי (meši) ἐν Ἱερ. 16,13, ὑπὸ τοῦ Θεοδοτίωνος. Πρόκειται περὶ μεταγραφῆς ὀρθοτέρας τοῦ μ ε σ σ ε (βλ. λ.). Πιθανῶς τὸ ὄρθον μ ε σ σ ι μετεβλήθη κάποτε εἰς μ ε σ σ ε, λόγῳ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος.

Μεχονώθ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκῆ λέξις מֶכְחֹנֹת (mekhonoth-πληθυντ. τοῦ מֶכְחֹנָה [mekhona]) ἀπαντᾷ εἴκοσι πέντε περίπου φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὑπὸ σημασίαν οὐχὶ ἀπολύτως γνωστήν. Ἔχει, πάντως, σχέσιν πρὸς τὰ βάρβα, τὰς βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν τοποθετημένοι οἱ κινητοὶ λουτῆρες τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος⁶⁴. Οἱ Ὁ' μεταφράζουσι ταύτην «βάσις» καὶ «έτοιμασία», ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως τὴν μεταγράφουσι διὰ τοῦ μ ε χ ω ν ὡ θ, προφανῶς διότι δὲν ἐγνώριζον περὶ ποίων ἀκριβῶς ἀντικειμένων ἐπρόκειτο⁶⁵, λόγῳ καὶ τῆς δυσχερείας τοῦ οἰκείου βιβλικοῦ κειμένου⁶⁶. Ὁ Ἀκύλας ἐν Ἱερ. 52,17 τὴν μεταγράφει διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ ε χ ο ν ὡ θ, ἴσως δι' ὄν λόγον καὶ οἱ Ὁ', οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐνταῦθα δὲν τὴν μεταγράφουσι, ἀλλὰ τὴν μεταφράζουσι «βάσεις». Ἐν Ἱερ. 34 (μασ. 27), 19 ὁ Θεοδοτίων μεταγράφει τὴν λέξιν διὰ τοῦ μ ε χ ω ν ὡ θ, εἰς ὅλας δὲ τὰς, γνωστὰς τοῦλάχιστον, ἄλλας περιπτώσεις, μεταφράζεται ἢ λέξις καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν μεταφραστῶν, καὶ κυρίως διὰ τῶν «βάσεις», («ὑποθέματα») καὶ («ὑποστηρίγματα»). Σημειωτέον ὅτι ὁ Ὀλυμπιδωρος, σχολιάζων τὰς «βάσεις» γράφει: «Δοχεῖον ἦν ὕδατος, διὰ τὸ πολυχώρητον θάλασσα καλούμενον⁶⁷.

64. Βλ. Β. Βέλλα, Ἑβραϊκὴ ἀρχαιολογία, σελ. 122.

65. Βλ. Π. Σιμουτᾶ, μν. ἔργ., σελ. 110 (ἐν λ. μ ε χ ω ν ὡ θ).

66. Βλ. σχετικῶς καὶ ἐν Δ. Κανιμάκη, Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντα, σελ. 211-214.

67. Βλ. J.-P. Migne, PG, τόμ. 93, στήλ. 724.

Μωφεέθ

Ἦς ἀντίστοιχον ἑβραϊκὸν ἐνταῦθα εἶναι μᾶλλον αἱ δύο λέξεις **פִּהַח־פִּהַח** (phi-phahath), τὰς ὁποίας ὁ Σύμμαχος μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω μ ω φ ε ἔ θ ἐν Ἱερ. 31 (μασ. 48), 28. Ἐξ αὐτῶν τῶν λέξεων θά ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθῃ τοῦτο (τὸ μ ω φ ε ἔ θ), ἐὰν μετεγράφετο τὸ πρῶτον **פ** (Φ) διὰ τοῦ **מ**. Οἱ **Ο'** μεταφράζουσιν ἐν προκειμένῳ «στόματι βοθύνου» καὶ ὁ Ἀκύλας «στόματος βοθύνου». Ἡ μετάφρασις αὕτη δὲν εἶναι ἀβάσιμος, δεδομένου ὅτι τὸ ἑβραϊκὸν **פִּהַח** (פִּהַח) σημαίνει στόμα, ἀνοιγμα, ἄκρον, χεῖλος, τὸ δὲ **פִּהַח** χάσμα, λάκκος, παγίς. Δυστυχῶς, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν πῶς θὰ ἀπέδιδεν ὁ Σύμμαχος εἰς ἄλλας περιπτώσεις τὰς δύο ταύτας λέξεις, διότι αὐταὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τῆς Π. Διαθήκης ἀπαντοῦν ὁμοῦ, ὡς ἐνταῦθα.

Ναζέρ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **נֶזֶר** (nezer) ἀπαντᾷ δέκα τέσσαρας φοράς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀποκεχωρισμένου ἐκ τῆς κοινωνίας καὶ ἀφιερωμένου εἰς τὸν Θεόν. Ἐξ αὐτῆς ἔλαβον τὴν ὀνομασίαν τῶν οἱ Ναζιραῖοι τῆς Π. Διαθήκης⁶⁸. Οἱ **Ο'** μεταφράζουσιν ταύτην «ἄγιος», «καθηγιασμένος», «ἀγνισμός», «εὐχὴ» κλπ. Ὁ Θεοδοτίων τὴν ἀφῆκεν ἀμετάφραστον ἐν Λευιτ. 21,12, μεταγράψας αὐτὴν διὰ τοῦ ὡς ἄνω ν α ζ ἔ ρ, ἐνῶ ὁ Ἀκύλας τὴν μετέφρασεν «ἀφόρισμα» καὶ ὁ Σύμμαχος «ἄθικτον». Εἶς τινα ἕτερα χωρία οἱ τρεῖς οὗτοι μεταφραστὰὶ μετέφρασαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος λέξιν, ἐνῶ εἰς ἄλλα δὲν εἶναι γνωστὸν τι σχετικῶς. Πιθανώτατα ὁ Θεοδοτίων εὔρε δυσχερεῖάν τινα ἐν Λευιτ. 21,12, καὶ διὰ τοῦτο δὲν μετέφρασεν αὐτήν.

Νεγβαί

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **נֶגֶב** (negeb) ἀπαντᾷ ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν φοράς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ πρὸς δῆλωσιν περιοχῆς τῆς Νοτίου Παλαιστίνης, τῆς συνήθως καλουμένης Negeb, σημαίνει δὲ μεσημβρινός, νότιος. Οἱ **Ο'** τὴν μεταφράζουσιν «ἔρημος», «λίψ», «μεσημβρία», «νότος», ἐνῶ εἶς τινα χωρία, ἐν οἷς καὶ τὸ Ἱεζ. 20,46 (μασ. 21,2), τὴν μεταγράφουσιν ὡς τοπωνύμιον διὰ τοῦ «Ναγέβ». Ὡσαύτως καὶ ὁ Θεοδοτίων τὴν μετέγραψεν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐπίσης ὡς τοπωνύμιον διὰ τοῦ ὡς ἄνω Ν ε γ β α ἰ. Ὁ Ἀκύλας ἔχει ἐνταῦθα «νότος», ὁ δὲ Σύμμαχος «μεσημβρινῆς». Εἰς πολλὰ ἄλλα χωρία οἱ τρεῖς οὗτοι μεταφραστὰὶ μεταφράζουσιν τὴν λέξιν ταύτην, ἐνῶ εἰς ἄλλα δὲν εἶναι γνωστὸν τι ἐκ τῶν Ἑξαπλῶν.

68. Περὶ αὐτῶν βλ., ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ Β. Β ἔ λ α, μν. ἐργ., σελ. 224-226.

Νωκεδείμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις נֹקֶדִים (noqedim) ἀπαντᾷ μόνον ἐν Ἀμώς 1,1. Εὐρῆται ὅμως καὶ ἐν Δ' (μασ. Β') Βασ. 3,4 εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν (נֹקֶד - noqed). Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ποιμένος, τοῦ κτηνοτρόφου. Ὑπὸ τῶν Ο' δὲν μεταφράζεται ἀλλὰ μεταγράφεται ἐν μὲν τῷ Ἀμώς 1,1 διὰ τοῦ «Ἀκκαρεῖμ», ἐκληφθεῖσα, πιθανώτατα, ὡς τοπωνύμιον, ἐν δὲ τῷ Δ' (μασ. Β') Βασ. 3,4 διὰ τοῦ «νωκῆδ» (κατὰ τὴν Σήξτειον ἔκδοσιν) καὶ διὰ τοῦ «νωκῆθ» (κατὰ τοὺς κώδικας Α Β), ἴσως λόγῳ ἀγνοίας ἐκ μέρους των τῆς σημασίας τῆς σπανιωτάτης αὐτῆς λέξεως⁶⁹. Ὁ Λουκιανὸς ἐν Ἀμώς 1,1 τὴν ἀπέδωσε διὰ τοῦ «Καριαθιαρεῖμ», ἐκλαβὼν καὶ αὐτὸς ταύτην ὡς τοπωνύμιον. Διὰ τὸν αὐτόν, πιθανῶς, λόγον τὴν μετέγραψεν αὐτόθι καὶ ὁ Θεοδοτίων διὰ τοῦ ὡς ἄνω Ν ω κ ε δ ε ἱ μ. Ὁ Σύμμαχος ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ τὴν μετέφρασε «ποιμέσι». Ἐξ ἄλλου ἐν Δ' (μασ. Β') Βασ. 3,4 ὁ Ἀκύλας μετέφρασε «ποιμνιοτρόφος», ὡς καὶ ἐν Ἀμώς 1,1 («ποιμνιοτρόφοις»), ὁ δὲ Σύμμαχος «ἀρχιποιμῆν» καὶ «τρέφων βοσκήματα». Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ λέξις αὕτη λόγῳ τῆς γραφῆς τῆς ἤτο εὐκόλον νὰ ἐκληφθῆ ὡς τοπωνύμιον καὶ οὕτω νὰ ἀπομακρυνθῆ τῆς πραγματικῆς τῆς σημασίας. Σημειωτέον ὅτι ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας ἔχει ἐν Ἀμώς 1,1 «Καριαθαρίμ»⁷⁰. Ὁ δὲ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἔχει ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ «ἐν Ἀκκαρεῖμ» καὶ γράφει: «Ἰστέον δέ, ὅτι τὴν τοιάνδε λέξιν, ἥτοι τὸ ἐν Ἀκκαρεῖμ» οὐκ οἶδεν ὅπως τῶν Ἑβραίων ἢ ἔκδοσις. Μόνον γὰρ εἰρήκασι τὸ ἴδιον Ἀμώς ἐκ Θεοκουέ. Οἱ γε μὴν ἕτεροι τῶν ἐρμηνευόντων ἀντὶ τῶν ἐν Ἀκκαρεῖμ» θεθείκασιν ἐν τοῖς κτηνοτρόφοις»⁷¹.

ΠΙΠΙ

Διὰ τοῦ γνωστοῦ ὡς ἱεροῦ τετραγραμμάτου τούτου σημειοῦται εἰς τινα χωρία τῆς Π. Διαθήκης ὑπὸ τε τοῦ Ἀκύλα, τοῦ Θεοδοτίωνος καὶ τοῦ Συμμάχου, τὸ ἐπίσης ἐκ τεσσάρων γραμμάτων ἀποτελούμενον καὶ συχνότατα ἐν τῇ ἑβραϊκῇ Βίβλῳ ἀπαντῶν ὄνομα τοῦ Θεοῦ יהוה (jhwah-Γιαχβέ), τὸ ὁποῖον, ἐκ σεβασμοῦ καὶ φόβου, δὲν προσφέρετο παρ' Ἑβραίοις μετὰ τὴν βαβυλωνίων αἰχμαλωσίαν.

Ραββίμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις רַבִּי (rabbim) προέρχεται ἐκ

69. Βλ. Π. Σιμωτᾶ, Ἀμώς, σελ. 43 καὶ Τοῦ αὐτοῦ, Αἱ ἀμετάφραστοι λέξεις ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ο', σελ. 121 (ἐν λ. ν ω κ ἡ δ).

70. Βλ. J.-P. Migne, PG, τόμ. 66, στήλ. 248.

71. Βλ. J.-P. Migne, PG, τόμ. 71, στήλ. 409.

τοῦ **רב** (rab), τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ τετρακοσίας ἑβδομήκοντα περίπου φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ σημαίνει πολὺς, πολυάριθμος, μέγας κλπ. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται διὰ ποικίλων λέξεων, ὡς «ἀληθής», «ἄρχων», «μέγας», «πλήθος», «πολὺς» κ.ἄ. Κατὰ τὴν Concordance τῶν Ο' τῶν Hatch-Redpath, ὁ Ἀκύλας ἀφῆκε ταύτην ἀμετάφραστον ἐν Ἱερ. 48 (μασ. 41), 12, μεταγράφας διὰ τοῦ ὡς ἄνω ρ α β β ί μ. Διὰ τὴν περίπτωσιν ὅμως ταύτην δὲν ὑπάρχουν σχετικὰ στοιχεῖα εἰς τὰ Ἑξαπλᾶ τοῦ Ὁριγένους⁷². Πάντως ἡ μεταγραφή αὕτη δὲν φαίνεται ἀπίθανος.

Ριμείμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις **רממ** (re'emim), ἐκ τοῦ ἐνικοῦ **רם** (re'em), ἀπαντᾷ τέσσαρας φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν Ψαλμ. 21 (μασ. 22), 22. 28 (μασ. 29), 6. 91 (μασ. 92), 11 καὶ ἐν Ἱσ. 34,7, πρὸς δήλωσιν μεγάλων ἀγρίων ζώων, πιθανώτατα βουβάλων. Οἱ Ο' μεταφράζουσι τὴν λέξιν ταύτην εἰς τὰ τρία πρῶτα χωρία «μονοκέρωτες» καὶ εἰς τὸ τελευταῖον «ἄδρῳ». Εἰς αὐτὸ τὸ χωρίον (Ἱσ. 34,7) ὁ Ἀκύλας τὴν μεταγράφει διὰ τοῦ ὡς ἄνω ρ ι μ ε ί μ, λόγῳ μεταφραστικῆς μᾶλλον δυσχερείας. Περὶ τῆς ἀποδόσεως τῆς λέξεως εἰς τὰ ἄλλα χωρία δὲν εἶναι τι γνωστόν, πλὴν τοῦ ὅτι ἐν Ἱσ. 34,7 ὁ Σύμμαχος τὴν μεταφράζει «μονοκέρωτες».

Σαμθέχ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις **צמח** (tsammathekh), προερχομένη ἐκ τοῦ **צמ** (tsamma), τὸ ὁποῖον σημαίνει πέπλον, κάλυμμα, ἀπαντᾷ τέσσαρας φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, καὶ δὴ ἐν Ἀσμ. 4,1·3. 6,7 καὶ Ἱσ. 47,2. Οἱ Ο' μεταφράζουσι ταύτην ἐν τῷ τελευταίῳ χωρίῳ «κατακάλυμμα», ἐνῶ εἰς τὰ τρία προηγούμενα «σιώπησις». Ὁ Θεοδοτίων ἐν Ἱσ. 47,2, λόγῳ μεταφραστικῆς τινοῦ δυσχερείας, προφανῶς, τὴν ἀφῆκεν ἀμετάφραστον καὶ τὴν μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω σ α μ θ ε χ, ἐνῶ ἐν Ἀσμ. 4,1 τὴν μετέφρασεν ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ Ο', δηλ. «σιώπησις». Ὁ Ἀκύλας ἐν Ἱσ. 47,2 τὴν μετέγραψε διὰ τοῦ σ ε μ μ α θ ε χ (βλ. λ.), ἐνῶ ὁ Σύμμαχος μετέφρασεν αὐτὴν εἰς τρία χωρία.

Σατανή

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις **שׂטן** (ša'atnez) ἀπαντᾷ μόνον ἐν Λευιτ. 19,19 καὶ Δευτ. 22,11, χρησιμοποιοιμένη πρὸς δήλωσιν

72. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., ἐν τῷ σχετικῷ χωρίῳ (II, σελ. 695).

ὑφάσματος κατεσκευασμένου ἐξ ἀναμεικτου ὕλης καὶ δὴ ἐξ ἐρίου καὶ λίνου. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται «κίβδηλον» εἰς ἀμφότερα τὰ χωρία. Ὁ Θεοδοτίων δὲν τὴν μετέφρασε, διότι, πιθανώτατα, ἠγγόνει τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ τὴν μετέγραψεν ἐν Λευιτ. 19,19 διὰ τοῦ ὡς ἄνω σ α τ α ν ἦ καὶ ἐν Δευτ. 22,11 διὰ τοῦ παρομοίου του σ α τ α ν ἦ ζ (βλ. λ.). Οἱ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος ἐν Δευτ. 22,11 τὴν μετέφρασαν «ἀντιδιακείμενον» καὶ «έτερογενές», ἀντιστοίχως. Ἐξ ἄλλου κατὰ τὰ Ἑξαπλᾶ «ἄλλος» τις μεταφραστὴς τὴν μετέφρασεν ἐν Λευιτ. 19,19 «ἀνόμοιον»⁷³. Ἡ λέξις σ α τ α ν ἦ ἐνθυμίζει τὰς γαλλικὰς satin καὶ satinette, διὰ τῶν ὁποίων δηλοῦνται εἶδη τινὰ ὑφασμάτων, ἐν οἷς καὶ τὰ ἀνάμεικτα.

Σατανήζ

Ἐτέρα μεταγραφή τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως שַׁאטְנֵז (ša'atnez) ἐν Δευτ. 22,11 ὑπὸ τοῦ Θεοδοτίωνος.

Βλ. σ α τ α ν ἦ.

Σειρεῖμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις סַיְרִימ (se'irim) εἶναι πληθυντικός τοῦ סַיְר (sa'ir), τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ τέσσαρας φορὰς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν Λευιτ. 17,7. Β' Παρ. 11,15. Ἡσ. 13,21 καὶ 34,14, πρὸς δήλωσιν ζόφου τινός, ὥσως τράγου ἢ σατύρου, ἀποτελοῦντος ἀντικείμενον εἰδωλολατρίας. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται «δαιμόνιον», «εἶδωλον», «μάταιος». Ὁ Θεοδοτίων, λόγῳ μεταφραστικῆς δυσχερείας, προφανῶς, μετέγραψεν αὐτὴν ἐν Λευιτ. 17,7 διὰ τοῦ ὡς ἄνω σ ε ε ρ ε ῖ μ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἄλλα χωρία τὴν μετέφρασεν, ὡς ἔπραξαν καὶ οἱ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος, θεωροῦμεν ἀπίθανον νὰ ἠγγόνει τὴν λέξιν ταύτην.

Σεμμαθέχ

Ἐτέρα μεταγραφή τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως שַׁמַּתֶּחַ (tsammathekh) ἐν Ἡσ. 47,2 ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα.

Βλ. σ α μ θ έ χ.

Σεττεῖμ

Ἐτέρα γραφή τοῦ σ ε τ τ ῖ μ (βλ. λ.), ἀπαντῶσα ἐν Ἑξ. 25,23 (22) καὶ 26,37, κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Ἀκύλα.

73. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., I, σελ. 199.

Σεττιμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις **שִׁטִּים** (šittim), ἐκ τοῦ **שִׁטָּה** (šitta), ἀπαντᾷ πολλάκις ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ εἴκοσι ἕξ φορές ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Ἐξόδου μόνον καὶ ἀνά μίαν ἐν Δευτ. 10,3 καί, εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν, ἐν Ἡσ. 41,19, πρὸς δῆλωσιν τοῦ δένδρου ἀκακία. Ἐπὶ τῶν Ο' μεταφράζεται ἐν Ἐξόδῳ καὶ Δευτερονομίῳ «ἄσηπτος» καὶ ἐν Ἡσαΐα μᾶλλον «πύξος». Διὰ τοῦ «πύξος» ἀποδίδεται ἐν Ἡσ. 41,19 καὶ ὑπὸ τοῦ Συμμάχου, κατὰ τὴν Concordance τῶν Ο' τῶν Hatch-Redpath. Τοῦτο ὅμως δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἐν τοῖς Ἐξαπλοῖς, ὅπου ὑπάρχει ἡ γραφὴ «ἀκαρπον ξύλον» καὶ οὐχὶ «πύξος»⁷⁴. Ὁ Ἀκύλας φαίνεται ὅτι συνήνησε δυσχερείαν ἐν Δευτ. 10,3 πρὸς ἀπόδοσιν τῆς λέξεως καὶ μετέγραψεν αὐτὴν διὰ τοῦ ὡς ἄν σ ε τ τ ἰ μ. Τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἐν Ἐξ. 25,23 (22) καὶ 26,37, ὅπου ὑπάρχει ἡ γραφὴ σ ε τ τ ε ἰ μ (βλ. λ.). Οἱ Θεοδοτίων καὶ Σύμμαχος, συμφώνως τοῦλάχιστον πρὸς ὅσα στοιχεῖα ἔχουν διασωθῆ εἰς σχετικὰ χωρία, ἔχουν μεταφράσει τὴν λέξιν ταύτην διὰ τῶν «ἀκανθα», «ἀκάνθινος», «ἄσηπτος» κ.ἄ.

Σηείμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις **צִיִּים** (tsijjim) ἀπαντᾷ εἰς ἕξ χωρία τῆς Π. Διαθήκης, πρὸς δῆλωσιν κατοίκων τῆς ἐρήμου καὶ συνεκδοχικῶς ἐν Ἡσ. 23,13 μεγάλων καὶ ἀγρίων ζώων τῆς ἐρήμου ἢ καὶ δαιμόνων. Ἐπὶ τῶν Ο' μεταφράζεται «δαιμόνια», «θηρία», «ἰνδάσματα» κλπ. Εἰς τὸ μνημονευθὲν δὲ χωρίον δὲν μεταφράζεται. Ἐπὶ τοῦ Θεοδοτίωνος μεταγράφεται διὰ τοῦ ὡς ἄν σ η ε ἰ μ, προφανῶς λόγῳ μεταφραστικῆς δυσχερείας. Ἐν δὲ Ἡσ. 34,14 μεταγράφεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὡς ἐπίσης καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα καὶ τοῦ Συμμάχου, διὰ τοῦ σ ι ε ἰ μ (βλ. λ.). Εἰς ἄλλα χωρία ἄλλοτε μεταφράζεται καὶ ἄλλοτε μεταγράφεται ἡ λέξις ὑπ' αὐτῶν.

Βλ. καὶ σ ι ε ἰ ν.

Σιεῖμ

Ἐτέρα μεταγραφὴ τῆς ἐβραϊκῆς λέξεως **צִיִּים** (tsijjim) ἐν Ἡσ. 34,14, ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα, τοῦ Θεοδοτίωνος καὶ τοῦ Συμμάχου, καὶ ἐν Ἱερ. 27 (μασ. 50), 39, ὑπὸ μόνου τοῦ Ἀκύλα.

Βλ. καὶ σ η ε ἰ μ.

74. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., II, σελ. 514.

Σιεῖν

Ἐτέρα γραφή τοῦ σ ι ε ἰ μ (βλ. λ.), ἀπαντῶσα ἐν Ἡσ. 13,21 κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Ἀκύλα, τοῦ Θεοδοτίωνος καὶ τοῦ Συμμάχου. Προῆλθε, πιθανώτατα, ἐξ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος εἰς τὸ ἑλληνικὸν χειρόγραφον (N ἀντὶ M).

Βλ. καὶ σ η ε ἰ μ.

Σινώχ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **רִנְיָ** (tsinoq) εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Ἱερ. 36 (μασ. 29), 26. Ἡ σημασία της δὲν εἶναι σαφής. Φαίνεται, πάντως, ὅτι χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν φυλακῆς ἢ βασιανιστικῶν δεσμῶν. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται «καταρράκτης». Ὁ Ἀκύλας, εὐρεθείς πρὸ μεταφραστικῆς δυσχερείας, λόγῳ τῆς ἀσφαλείας τῆς λέξεως, τὴν μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω σ ι ν ὡ χ. Ὁ Σύμμαχος τὴν μετέφρασε «μόχλον». Ὁ Θεοδοτίων δὲν εἶναι γνωστὸν πῶς ἀπέδωκεν αὐτὴν.

Σοδρ

Ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἡ μετοχὴ τοῦ ρήματος **שָׁהַר** (sahar), τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται μετὰ τῶν παραγῶγων αὐτοῦ εἴκοσι ὀκτὼ φοράς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἐμπορεύεσθαι, τῶν ἐμπορευομένων ἀνθρώπων κλπ. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται «ἐμπορεύεσθαι», «ἐμπορία», «ἐμπορος», «μεταβόλος», «πόρος» κλπ. Ἐν Ἱεζ. 27,18, συμφώνως πρὸς τὴν Concordance τῶν Ο' τῶν Hatch-Redpath, οἱ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων δὲν μετέφρασαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος λέξιν, ἀλλὰ μετέγραψαν αὐτὴν διὰ τοῦ ὡς ἄνω σ ο ὄ ρ, ἴσως λόγῳ μεταφραστικῆς δυσχερείας. Ἡ τοιαύτη μεταγραφὴ ὅμως δὲν ἐπιβεβαιουῖται καὶ ἐκ τῶν Ἑξαπλῶν τοῦ Ὠριγένους, ὅπου, καθὼς διεπιστώσαμεν, δὲν ἀναφέρεται τι σχετικῶς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τῆς δυσχεροῦς ταύτης λέξεως.

Σουαρεῖμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **שׁוֹאֲרִים** (šo'arim) εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, χρησιμοποιουμένη ἐν Ἱερ. 36 (μασ. 29), 17, πρὸς δήλωσιν τῶν ἀγρίων καὶ πικρῶν ἢ καὶ τῶν ἐλαττωματικῶν καὶ ἡλωιωμένων καὶ σεσηπῶτων καὶ πάντως μὴ βρωσίμων σύκων. Εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' δὲν ὑπάρχει ἀντίστοιχον, διότι ἐλλείπουν ἐξ αὐτῆς οἱ στίχοι 16-20 τοῦ οἰκείου, ὡς ἄνω, κεφαλαίου. Ὁ Θεοδοτίων ἴσως δὲν ἐγνώριζε τὴν σημασίαν τῆς ἀσυνήθους ταύτης λέξεως καὶ δι' αὐτὸ τὴν ἀφῆκεν ἀμετάφραστον, μεταγράψας διὰ τοῦ ὡς ἄνω σ ο υ α ρ ε ἰ μ. Ὁ Ἀκύλας τὴν μετέφρασεν

«ἄβρωτα». «Ἔσχατα» δὲ μετέφρασεν αὐτὴν ὁ Σύμμαχος, ἐννοῶν, προφανῶς, ἐνταῦθα τὰ κακίστης ποιότητος, τὰ ἀχρεῖα, σῦκα. Σχετικῶς πρὸς τὴν λέξιν αὐτὴν, γράφει τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα Θεοδώρητος ὁ Κύριος: «Ἄπερ εἶπεν ἄνω ἰσχυρὰ» (κατὰ τὸν κώδικα Β ἰσχυρὰ), ἐνταῦθα ἰσχυρῶν ὀνόμασεν. ἰσχυρῶν δὲ ἔστι τῆ Ἑβραίων φωνῇ τὰ ἐν ταῖς ὑλαῖς φυόμενα, τουτέστι τὰ ἄγρια, τὰ ἀνεπιμέλητα, τὰ φυτουργίας οὐκ ἀξιούμενα, τὰ εἰς βρώσιν ἄχρηστα»⁷⁵. Δι' αὐτῶν ἐννοοῦνται, προφανῶς, τὰ κοινῶς λεγόμενα «ἀγριόσυκα». Ἄς σημειωθῆ ὅτι ὁ Ἱερεμίας ὁμιλεῖ καὶ ἐν 24,8 περὶ τῶν ἐν λόγῳ σῦκων, τῶν καθ' Ὁ' («πνηρῶν»), χρησιμοποιοῦν ὅμως ἄλλην ἑβραϊκὴν λέξιν καὶ οὐχὶ τὴν ὡς ἄνω.

Σούρ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **טִּסּוּר** (tsour) ἀπαντᾷ ἑβδομήκοντα πέντε περίπου φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ πρὸς δὴλωσιν τοῦ βράχου. Οἱ Ὁ' τὴν μεταφράζουσιν «ἕρος», «πέτρα», «πέτρινος», «στερεὰ πέτρα» κλπ. Ἐν Ἱερ. 21,13, ὅμως, λόγῳ μεταφραστικῆς δυσχερείας, προφανῶς, μεταγράφουν αὐτὴν διὰ τοῦ «σόρ»⁷⁶, ἐνῶ ἐν Ἡσ. 10,26 δὲν καθίσταται σαφὲς πῶς τὴν ἀποδίδουν (ἴσως διὰ τοῦ «τόπος»). Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον εὔρε δυσχερείαν, πιθανώτατα, καὶ ὁ Σύμμαχος, ὁ ὁποῖος, ἕνεκα τούτου, τὴν μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω σ ο ὑ ρ. Ἰσχυρῶς καὶ ὁ Θεοδοτίων ἔχει σ ο ὑ ρ, κατὰ τὰ Ἐξαπλᾶ τοῦ Ὠριγένους⁷⁷, τοῦθ' ὅπερ ὅμως ἀγνοεῖται ὑπὸ τῆς Concordance τῶν Ὁ' τῶν Hatch-Redpath⁷⁸. Εἰς πλεῖστα δ' ἐκ τῶν ἄλλων χωρία οἱ Σύμμαχος καὶ Θεοδοτίων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὁ Ἀκύλας, μετέφρασαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος λέξιν διὰ ποικίλων ἐλληνικῶν, ἐχουσῶν σχέσιν πρὸς τὴν πέτραν καὶ τὸν βράχον.

Τεραφεῖμ

Ἐτέρα, ὀρθότερα γραφὴ τοῦ τεραφείν (βλ. λ.).

Τεραφεῖν

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **תְּרַפִּימ** (teraphim), ἀπαντῶσα δέκα πέντε φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, δηλοῖ εἰδός τι ἀγαλαματίων ἐφεστίων θεῶν

75. Βλ. J.-P. Migne, PG, τόμ. 81, στήλ. 649.

76. Βλ. Π. Σιμωνά, Αἱ ἀμετάφραστοι λέξεις ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ὁ', σελ. 139 (ἐν λ. σ ο ρ).

77. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., ἐν τῷ χωρίῳ.

78. Βλ. E. Hatch - H. A. Redpath, μν. ἔργ., II, στήλ. 1278γ (ἐν λ. τ ο ὑ ρ).

μὲ ἀνθρωπίνην μορφήν⁷⁹, διὰ τῶν ὁποίων ἐμαντεύετο ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ⁸⁰. Οἱ Ο' ἀποδίδουν ταύτην διὰ τῶν «γλυπτὰ», «εἰδωλα», «κενοτάφια», «θεραφεῖμ» κ.ἄ.⁸¹. Οἱ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων, λόγῳ μεταφραστικῆς δυσχερείας, τὴν μετέγραψαν ἐν Ἰεζ. 21,21 (26) διὰ τοῦ ὡς ἄνω τε ρ α φ ε ἰ ν, τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς μὲν θὰ ἦτο τε ρ α φ ε ἰ μ (βλ. λ.), ἔνεκα δὲ ἀλλαγῆς τοῦ Μ διὰ τοῦ Ν, κατὰ τὰς ἀντιγραφὰς τῶν χειρογράφων, μετεβλήθη εἰς τε ρ α φ ε ἰ ν. Κατὰ τὴν Concordance τῶν Ο' τῶν Hatch-Redpath ἡ μεταγραφεῖσα αὕτη λέξις ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἀκύλα⁸². Εἰς τὸ λῆμμα ὅμως «θεραφίν» ἀναγιγνώσκει τις ὅτι αὕτη ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Θεοδοτίωνα⁸³. Σημειωτέον ὅτι ὁ Θεοδοτίων μεταγράφει πάντοτε τὴν λέξιν ταύτην, ὡς πράττει τοῦτο ἐνίοτε καὶ ὁ Σύμμαχος, ἐνῶ ὁ Ἀκύλας τὴν μεταφράζει πολλάκις⁸⁴.

Τυρώθ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις תִּירוֹת (tiroth), ἐκ τοῦ ἐνικοῦ תִּירָה (tira), ἀπαντᾷ ἐν Ἰεζ. 46,23 πρὸς δῆλωσιν τοῦ τείχους. Οἱ Ο' μετέφρασαν ἐνταῦθα ταύτην «ἐξέδραι». Ὁ Ἀκύλας τὴν μετέφρασε «στιβάδων», ὁ δὲ Σύμμαχος «περιφραγμάτων», ἐνῶ ὁ Θεοδοτίων τὴν μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω τυ ρ ῶ θ, προφανῶς λόγῳ μεταφραστικῆς δυσχερείας. Σημειωτέον ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀντίστοιχος ἑβραϊκὴ λέξις ἀπαντᾷ εἰς ἕξ ἀκόμη χωρία τῆς Π. Διαθήκης ὑπὸ ἄλλας ἐννοίας καὶ ἀναλόγους ἀποδόσεις, οὐδαμοῦ ὅμως ἀλλαχοῦ ἀποδίδεται διὰ τοῦ τυ ρ ῶ θ.

Φαάθ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις פֶּאֶת (pe'ath), ἐκ τοῦ פֶּאֶה (pe'a), ἀπαντᾷ ἑβδομήκοντα ἑπτὰ φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ κυρίως εἰς τὴν

79. Ἡ λέξις αὕτη ἀπαντᾷ εἰς τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν, χρησιμοποιεῖται ὅμως πρὸς δῆλωσιν καὶ τοῦ ἐνικοῦ, ὡς ὀρθῶς ἔχει παρατηρηθῆ καὶ ὑπὸ τοῦ Χ. Σ α ρ η γ γ ἰ ἀ ν ν η (Μητροπολίτου Μόρφου), ἐν Συνοπτικῇ Ἱστορίᾳ τῆς ἐποχῆς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, σελ. 74. Βλ. καὶ Π. Σ ι μ ω τ ᾶ, Βιβλιοκρισίαν εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἐν «Θεολογία» 61 (1990), σελ. 531.

80. Βλ. καὶ Β. Βέλλα, μν. ἔργ., σελ. 118.

81. Βλ. Π. Σ ι μ ω τ ᾶ, Αἱ ἀμετάφραστοι λέξεις ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ο', σελ. 77 (ἐν λ. θε ρ α φ ε ἰ ν).

82. Βλ. E. H a t c h - H. A. R e d p a t h, μν. ἔργ., II, στήλ. 1345β (ἐν λ. τε ρ α φ ε ἰ ν).

83. Βλ. E. H a t c h - H. A. R e d p a t h, μν. ἔργ., I, στήλ. 648γ.

84. Εἰς τὰ τεραφεῖμ ἀναφέρεται διὰ μακρῶν ὁ Ἰ. Φ ο ὕ ν τ α ς (βλ. μν. ἔργ., σελ. 403-404).

Ἔξοδον καὶ τὸν Ἰεζεκιήλ, πρὸς δήλωσιν τῆς ἄκρας, τῆς πλευρᾶς, ἐν Λευιτ. δὲ 19,27 χρησιμοποιεῖται δις πρὸς δήλωσιν τῆς ἄκρας τῆς κόμης ἢ τοῦ πώγωνος. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται «κλίτος», «μέρος», «ὄριον» κλπ, ἐν δὲ τῷ σημειωθέντι χωρίῳ διὰ τοῦ «κόμη» καὶ «ὄψις», ἀντιστοίχως. Ὁ Θεοδοτίων ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, δὲν τὴν μεταφράζει, λόγῳ μεταφραστικῆς δυσχερείας, προφανῶς, καὶ τὴν μεταγράφει διὰ τοῦ ὡς ἄνω φ α ἄ θ, τὸ ὁποῖον ἐν 19,27β ἔχει διασωθῆ καὶ ὡς φ α λ ε (βλ. λ.). Εἶναι ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς, ὅτι εἰς τὰ Ἐξαπλᾶ τοῦ Ὠριγένους σημειοῦται «ἄλλος» τις μεταφραστῆς, ὅστις εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ χωρία τοῦ Λευιτικοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχει ἡ λέξις **לְחֵם** (19,9. 21,5. 23,22-ἐκτός, βεβαίως, τοῦ 19,27), μεταγράφει ταύτην π ἄ ν τ ο τ ε διὰ τοῦ φ α ἄ θ ἐπίσης⁸⁵. Εἰς πλεῖστα ἄλλα χωρία τῆς Π. Διαθήκης, διασωθέντα εἰς τὰ Ἐξαπλᾶ, ἀποδίδεται ἡ λέξις αὕτη ὑπὸ τῶν Ἀκύλα, Θεοδοτίωνος καὶ Συμμάχου διὰ ποικίλων ἑλληνικῶν, ἔχουσῶν σχέσιν πρὸς τὴν ὄψιν, τὸ κλίμα, τὸ πρόσωπον κλπ.

Φαγαδεῖμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **פֶּגַרִּים** (pegarim) προέρχεται ἐκ τοῦ **רָגַעַ** (regar), τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἴκοσι δύο φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ πτώματος. Οἱ Ο' μεταφράζουν ταύτην «νεκρός», «πτῶμα», «σῶμα», «φόνος» κλπ. Ἐν Ἱερ. 38 (μασ. 31), 40 ἐλλείπει αὕτη. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ Θεοδοτίων τὴν μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω φ α γ α δ ε ἰ μ. Ἡ ἴδια λέξις μετεγράφη ὑπ' αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ φ α γ α λ σ ε ἰ μ (βλ. λ.), ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀκύλα διὰ τοῦ φ α γ α ρ ε ἰ μ (βλ. λ.). Ὑπὸ τοῦ Συμμάχου μετεφράσθη «πτωμάτων». Σημειωτέον ὅτι εἰς ἄλλα χωρία μετεφράσθη ἡ λέξις ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων μεταφραστῶν κυρίως «σώματα» ἢ «πτώματα», τοῦθ' ὅπερ σημαίνει ὅτι οὗτοι ἐγνώριζον τὴν σημασίαν τῆς ἑβραϊκῆς ταύτης λέξεως καὶ τὴν ἀντίστοιχον αὐτῆς ἑλληνικὴν. Ἄρα θὰ ὑπῆρχεν εἰδικός τις λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν μετεφράσθη ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Ἀκύλα καὶ Θεοδοτίωνος καὶ μετεγράφη ὡς ἄνω.

Φαγαλσεῖμ

Ἐτέρα μεταγραφή τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως **פֶּגַרִּים** (pegarim) ἐν Ἱερ. 38 (μασ. 31), 40, ὑπὸ τοῦ Θεοδοτίωνος.

Βλ. φ α γ α δ ε ἰ μ.

85. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., I, σελ. 198-207.

Φαγαρείμ

Ἐτέρα μεταγραφή τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως **פגרימ** (pegarim) ἐν Ἱερ. 38 (μασ. 31), 40, ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα.
 Βλ. φ α γ α δ ε ί μ.

Φαλέ

Ἐτέρα μεταγραφή τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως **פאת** (pe'ath) ἐν Λευιτ. 19, 27β, ὑπὸ τοῦ Θεοδοτίωνος.
 Βλ. καὶ φ α ά θ.

Φανάγ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **פנאג** (pannag) εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Ἱεζ. 27,17. Ἡ σημασία τῆς δὲν εἶναι ἀπολύτως σαφῆς οὔτε δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ο' ἀπόδοσίς τῆς. Πιθανώτατα δηλοῦται δι' αὐτῆς εἰδός τι γλυκίσματος, πλακοῦς, πίττα⁸⁶. Οἱ Ο' τὴν μεταφράζουσι «κασία», ἴσως, ἢ «μύρον». Κατόπιν τῆς ἀσαφείας ταύτης ἤτο ἐπόμενον νὰ συναντήσῃ καὶ ὁ Σύμμαχος σχετικὴν δυσχέρεϊαν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο τὴν μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω φ α ν ά γ. Σημειωτέον ὅτι τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος λέξιν μετέγραψαν καὶ οἱ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων διὰ τοῦ φ ε ν ἐ γ (βλ. λ.), εὐρεθέντες καὶ οὗτοι πρὸ τῆς ἰδίας, προφανῶς, δυσχερείας. Ἡ διάφορος δὲ μεταγραφή (φ α ν ά γ - φ ε ν ἐ γ) ὀφείλεται μᾶλλον εἰς διάφορον φωνηεντισμὸν τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως.
 Βλ. καὶ φ ε ν ἐ ν.

Φανδανώ

Ἐτέρα μεταγραφή τῆς ἐν Δαν. 11,45 ἑβραϊκῆς λέξεως **פנדאנו** (ap-padno), ἀπαντῶσα καὶ ὡς ἐ ν φ α ν δ α ν ώ, εἰς τὸ κείμενον τοῦ Θεοδοτίωνος, κατὰ τὸν κώδικα Α (βλ. καὶ ἐ ν φ α ν δ α ν ώ καὶ ἐ φ α δ α ν ώ).

Φαρφαρώθ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **פחרפרות** (hapharperoth) εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Ἡσ. 2,20 καὶ χρησιμοποιοιουμένη πρὸς δῆλωσιν τῶν ἀρουραίων μυῶν, τῶν ἀσπαλάκων. Εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' δὲν καθίσταται σαφὲς πῶς ἀποδίδεται αὕτη ἴσως

86. Βλ. W. Z i m m e r l i, Ezechiel, σελ. 654.

διὰ τοῦ «ματαίους». Ὁ Θεοδοτίων εὐρέθη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, πρὸ μεταφραστικῆς δυσχερείας, καὶ μετέγραψε τὴν δυσχερῆ λέξιν διὰ τοῦ ὡς ἄνω φ α ρ φ α ρ ὠ θ. Ὁ Ἀκύλας μετέφρασεν ἐνταῦθα «δρύκταις», ὁ δὲ Σύμμαχος «ἀκάρποις».

Φεγγούλ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις פִּיגְוֹל (piggoul) ἀπαντᾷ τέσσαρας φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν Λευιτ. 7,18. 19,7. Ἡσ. 65,4 καὶ Ἰεζ. 4,14 καὶ ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀκαθάρτου καὶ μὴ βρωσίμου, καὶ ἐπομένως τοῦ βδελυκτοῦ, χρησιμοποιοιμένη ἐπὶ κρέατος ἢ ἄλλης τινὸς πρὸς θυσίαν τροφῆς. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται ἐν Ἡσ. 65,4 «μεμολυμμένα», ἐν Λευιτ. 7,18 «μίασμα», ἐν 19,7 «ἄθυτος» καὶ ἐν Ἰεζ. 4,14 «ἔωλος» (κατὰ τινὰς δὲ κώδικας «βέβηλος»). Ὁ Θεοδοτίων εἰς τὰ τρία τελευταῖα χωρία τὴν μεταγράφει διὰ τοῦ ὡς ἄνω φ ε γ γ ο ὕ λ, πιθανώτατα λόγῳ μεταφραστικῆς δυσχερείας. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἀκύλας ἐν Λευιτ. 7,18 καὶ 19,7 τὴν μεταφράζει «ἀπόβλητον» καὶ ὁ Σύμμαχος ἐν 19,7 «ἀργόν».

Φενέγ

Ἐτέρα μεταγραφή τῆς ἐβραϊκῆς λέξεως פַּנָּג (pannag) ἐν Ἰεζ. 27,17, ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα καὶ τοῦ Θεοδοτίωνος.
Βλ. φ α ν ἄ γ καὶ φ ε ν ἔ ν.

Φενέν

Ἐτέρα γραφή τοῦ φ ε ν ἔ γ (βλ. λ.), ἀπαντῶσα εἰς τὸ κείμενον τοῦ Θεοδοτίωνος.

Φεσέ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις פֶּסַח (pesah) ἀπαντᾷ πενήκοντα σχεδὸν φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ πρὸς δήλωσιν τῆς ἐβραϊκῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, «πάσχα», δέκα ὀκτὼ φορές δὲ ἐν τῷ Β' Παραλειπομένων καὶ ἅπαξ ἐν τῷ Ἱερεμία μεταγράφεται διὰ τῶν «φασέκ» καὶ «φασέχ». Ὁ Ἀκύλας τὴν μεταγράφει ἐν Δευτ. 16,1 διὰ τοῦ ὡς ἄνω φ ε σ έ, ἴσως διότι δὲν ἐγνώριζεν ἀντίστοιχόν τινα ἑλληνικὴν τῆς ἐβραϊκῆς ταύτης λέξεως. Εἰς ἐν ἀκόμη χωρίον, ἐν Ἱησ. Ν. 5,10, μεταγράφει τὴν ἰδίαν λέξιν διὰ τοῦ «φασέκ», ὡς πράττει καὶ ὁ Σύμμαχος ἐνταῦθα καὶ ἐν Ἐξ. 12,11·27 καὶ Ἀριθμ. 9,2. Εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ πλεῖστα, χωρία δὲν διασφύζεται τι ἐν τοῖς Ἐξαπλοῖς περὶ τῆς ἀποδόσεως τῆς λέξεως

ὑπὸ τῶν Ἀκύλα, Θεοδοτίωνος καὶ Συμμάχου. Θὰ ἡδύνατό τις δὲ νὰ εἴπῃ ἐν προκειμένῳ ὅτι, ἐφ' ὅσον καὶ παρ' Ο' ὑπάρχει ἡ μεταγραφή αὕτη, εἶναι ἐπόμενον νὰ χρησιμοποιοῖται ταύτην καὶ ὁ Ἀκύλας ἢ καὶ οἱ δύο ἄλλοι μεταφρασταί⁸⁷. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἰώσηπος, ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἐν Ἀριθμ. 9,2 ἐξ. διαλαμβανόμενα περὶ τοῦ χρόνου τελείσεως τῆς ὡς ἄνω μνημονευθείσης μεγάλης ἑβραϊκῆς ἑορτῆς, χρησιμοποιοεῖ περὶ αὐτῆς, ὡς οἱ Ο', τὴν λέξιν Π ἄ σ χ⁸⁸.

Φθιγίλ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις פֶּתִיגִיל (pethigil) εἶναι ἐκ τῶν ἄπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Ἡσ. 3,24. Ἡ προέλευσίς της εἶναι ἀβεβαία καὶ ἡ σημασία της οὐχὶ ἀπολύτως σαφής⁸⁹. Χρησιμοποιοεῖται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, πρὸς δήλωσιν ἑορταστικοῦ ἐνδύματος, τὸ ὁποῖον ἔφερον αἱ Ἰσραηλῆτιδες γυναῖκες εἰς τὴν ὄσφυν αὐτῶν. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται «χιτῶν μεσοπόρφυρος». Ὁ Θεοδοτίων συνήνητησε δυσχέρειαν εἰς τὴν ἀπόδοσίν της καὶ τὴν μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω φ θ ι γ ί λ. Ὁ Ἀκύλας τὴν μετέφρασε «ζώνη ἀγαλλιᾶσεως», ὁ δὲ Σύμμαχος «στηθοδεσμὸς».

Χερούι

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις כְּרוּבִים (keroubim), ἐκ τοῦ כְּרוּב (keroub), ἀπαντᾷ ἐνενηκοντα περίπου φορὰς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ πρὸς δήλωσιν τῶν οὐρανίων πνευμάτων Χερουβείμ καὶ ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν Ο' διὰ τῆς λέξεως ταύτης (Χερουβείμ). Ὁ Ἀκύλας ἐν Γεν. 3,24 τὴν ἀποδίδει διὰ τοῦ ὡς ἄνω χ ε ρ ο ο υ ί. Δὲν εἶναι γνωστὸν πῶς προῆλθεν ἡ τοιαύτη μεταγραφή, οὔτε πῶς ἀποδίδεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων δύο ἀρχαίων μεταφραστῶν (Θεοδοτίωνος καὶ Συμμάχου) ἢ λέξις αὕτη εἰς τὰ πολυάριθμα ἄλλα χωρία τῆς Π. Διαθήκης, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ. Εἰς ἐλαχίστας μόνον περιπτώσεις τὰ Ἐξαπλᾶ ἀναφέρουν, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ λέξις ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν μεταφραστῶν τούτων διὰ τοῦ «χερούβ» ἢ τοῦ «χερουβίμ». Κατόπιν καὶ τῆς τελευταίας ταύτης διαπιστώσεως, θεωροῦμεν πιθανόν, ὅτι τὸ χ ε ρ ο ο υ ί τοῦτο προῆλθεν ἐκ τῶν «χερούβ» καὶ «χερουβίμ» κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν.

Χοβέρ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις כְּבִיר (kebir) ἀπαντᾷ δις μόνον

87. Βλ. καὶ Π. Σιμωταῖ, μν. ἔργ., σελ. 141-142 (ἐν λ. φ α σ ἐ κ καὶ φ α σ ἐ χ).

88. Βλ. Φ. Ἰωσήπου, μν. ἔργ., III, 294.

89. Βλ. H. Wildberger, μν. ἔργ., I. Teilband, Jesaja 1-12, σελ. 136.

ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν Α' Βασ. (μασ. Α' Σαμ.) 19,13-16 καὶ ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ ἀπολύτως σαφῆ. Ἴσως δηλοῦται δι' αὐτῆς εἰδὸς τι δικτύου ἢ πλέγματος. Δὲν εἶναι γνωστὸν πῶς ἀκριβῶς ἀποδίδεται αὕτη ὑπὸ τῶν Ο'. Ἴσως διὰ τοῦ «ἦπαρ», προελθόντος, πιθανόν, ἐκ τοῦ כָּבֵד (kabed=ἦπαρ). Δὲν εἶναι δὲ παράδοξον ὅτι καὶ ὁ Θεοδοσίων συνήνητησε μεταφραστικὴν δυσχέρειαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας μετέγραψε τὴν δυσνόητον ταύτην λέξιν ἐν 19,13 διὰ τῆς ὡς ἄνω χ ο β ἔ ρ. Ὁ Ἀκύλας τὴν ἀπέδωσε μᾶλλον διὰ τοῦ «πλήθος», τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται νὰ προῆλθεν ἐκ μεταφράσεως τοῦ כֹּבֵד (kobed)⁹⁰. Διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Συμμάχου ἀπόδοσιν τῆς λέξεως δὲν εἶναι τι γνωστὸν ἐκ τῶν Ἑξαπλῶν.

Χοδχὸδ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις כַּדְקֹד (kadkod) ἀπαντᾷ δις μόνον ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν Ἡσ. 54,12 καὶ Ἰεζ. 27, 16, πρὸς δήλωσιν πολυτίμου τινὸς λίθου, Ἴσως τοῦ ἰάσπιδος. Ἰπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται ἐν Ἡσ. 54,12 «ἰάσπισ». Ἐν Ἰεζ. 27,16 ὅμως μεταγράφεται διὰ τοῦ «κορχόρου» (κατὰ τὸν κώδικα Α) καὶ «χορχὸρ» (κατὰ τοὺς κώδικας Β Q), πιθανώτατα λόγῳ δικαιολογημένης ἀγνοίας τῆς σημασίας τῆς σπανίας αὐτῆς ἐβραϊκῆς λέξεως⁹¹. Οἱ Ἀκύλας, Θεοδοσίων καὶ Σύμμαχος, ἀγνοοῦντες καὶ αὐτοί, προφανῶς, τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἢ καὶ τὴν ἀντίστοιχον αὐτῆς ἑλληνικὴν, ἐπηρεασθέντες δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ο', τὴν μετέγραψαν ἐν Ἰεζ. 27,16 διὰ τοῦ ὡς ἄνω χ ο δ χ ὀ δ⁹². Σημειωτέον ὅτι ἐν Ἡσ. 54,12 ὁ Σύμμαχος μετέφρασε τὴν λέξιν ταύτην «καρχηδόνιον».

Χωθαρώθ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἐβραϊκὴ λέξις כֹּתֶרֶת (kothereth), καὶ εἰς τὸν πληθυντικὸν כֹּתָרוֹת (kotharoth), ἀπαντᾷ εἴκοσι τρεῖς φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ μόνον ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν Βασιλειῶν, τῶν Παραλειπομένων καὶ τοῦ Ἰερεμίου, πρὸς δήλωσιν τοῦ ἐπιθέματος, τοῦ κιονοκράνου. Οἱ Ο' μεταφράζουσαν ταύτην «γεῖσος», «γλυφή», «ἐπίθεμα», «κεφαλὴ», «μέλαθρον», «στῦλος». Ἐν Δ' (μασ. Β') Βασ. 25,17 ὅμως τὴν μεταγράφουν διὰ τοῦ «χωθάρ» (καὶ κατ' ἄλλα χειρόγραφα «χωθάρθ»), πιθανόν διότι δὲν ὑπῆρχε βεβαιότης ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο. Κατὰ τὴν

90. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., I, σελ. 520-521.

91. Πρβλ. καὶ G. Fohrer - K. Gallig, Ezechiel, ἐν τῷ χωρίῳ, καὶ W. Zimmerli, μν. ἔργ., αὐτόθι.

92. Βλ. Π. Σιμωνᾶ, μν. ἔργ., σελ. 148-149 (ἐν λ. χ ο ρ χ ὀ ρ).

Concordance τῶν Ο' τῶν Hatch-Redpath μεταγράφεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα ἐν Ἱερ. 52,22 διὰ τοῦ ὡς ἄνω χωρῶ θ⁹³. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐπιβεβαιουῖται καὶ ὑπὸ τῶν Ἑξαπλῶν τοῦ Ὠριγένους, συμφώνως πρὸς τὰ ὅποια οἱ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος μεταφράζουν ἐνταῦθα «κεφαλίδες»⁹⁴. Εἰς ὅσα ἄλλα χωρία διασφύζονται σχετικαὶ πληροφορίαι, ἡ λέξις αὕτη μεταφράζεται καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν μεταφραστῶν.

Ὠνενα

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **אָנְנָה** ('onena), προερχομένη ἐκ τοῦ ρήματος **אָנָן** ('anan), τὸ ὅποϊον εἰς τὴν Πουάλ διάθεσιν ἀπαντᾷ εἰς δέκα χωρία τῆς Π. Διαθήκης, ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν μαντείαν καὶ τὴν γοητείαν. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται «ἄνομος», «κληδονίζεσθαι», «κληδονισμός», «οἰάνισμα», «ὀρνιθοσκοπεῖν» κλπ. Ὁ Θεοδοτίων, εὐρεθεὶς, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐν Ἡσ. 57,3 εἰς μεταφραστικὴν δυσχερείαν, μετέγραψε τὴν λέξιν ταύτην διὰ τοῦ ὡς ἄνω ὦ ν ε ν ἄ. Εἰς τὰ ἄλλα χωρία περὶ τῶν ὁποίων ἔχομεν πληροφορίας ἐκ τῶν Ἑξαπλῶν, ἡ λέξις μετεφφράσθη ὑπὸ τῶν τριῶν ἀρχαίων μεταφραστῶν «κληδονιζόμενοι», «σημειοσκοπούμενοι» κλπ.

Ὠφάζ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **פָּרַז** (paz) ἀπαντᾷ ἐννέα φορές ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὑπὸ τὴν ἔνοιαν τοῦ ἀμιγροῦς χρυσοῦ, διαφόρου τοῦ κοινοῦ τοιούτου. Ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται «λίθος τίμιος», «τοπάζιον», «χρυσίον» κλπ. Ἐν Ἀσμ. 5,11 ὅμως, διὰ λόγους ἀγνώστους, μεταγράφεται διὰ τοῦ κα ι φ ἄ ζ⁹⁵. Ἐν Παρ. 8,19 ὁ Σύμμαχος μετέγραψε τὴν λέξιν ταύτην διὰ τοῦ ὡς ἄνω ὦ φ ἄ ζ, ἕως διὰ λόγους παρομοίους πρὸς ἐκείνους, διὰ τοὺς ὁποίους τὴν μετέγραψαν καὶ οἱ Ο' ἐν Ἀσμ. 5,11. Πάντως, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν ἐκ τῶν Ἑξαπλῶν, ἡ ἐν λόγῳ λέξις δὲν μεταγράφεται ἀλλαχοῦ, ἀποδίδεται δὲ καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν μεταφραστῶν διὰ λέξεων σχετικῶν πρὸς τὸν χρυσόν.

Ὠχείμ

Ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἑβραϊκὴ λέξις **אֹהִיִם** ('ohim), ἐκ τοῦ **אֹהֵם** ('oah), εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ἐν Ἡσ.

93. Βλ. E. Hatch - H. A. Redpath, μν. ἔργ., II, στήλ. 1480β (ἐν λ. χωρῶ θ).

94. Βλ. F. Field, μν. ἔργ., II, σελ. 379.

95. Πλεῖονα βλ. ἐν Π. Σιμουᾶ, μν. ἔργ., σελ. 86-87 (ἐν λ. κα ι φ ἄ ζ).

13,21 και χρησιμοποιουμένη πρὸς δήλωσιν ὀλολύζοντος ἀγρίου πτηνοῦ, ἀγνωστον ποίου ἀκριβῶς. Οἱ Ο' ἀποδίδουν ταύτην διὰ τοῦ «ήχου», ἐννοοῦντες διὰ τούτου, προφανῶς, τοὺς ὀλολυγμοὺς καὶ τὰς φωνὰς τοῦ ἐν λόγῳ ζῴου. Ὁ Σύμμαχος φαίνεται ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὴν σημασίαν τῆς σπανίας ταύτης λέξεως εἰς τὴν ἑβραϊκὴν καὶ τὴν μετάφρασίν της εἰς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν μετέγραψε διὰ τοῦ ὡς ἄνω ὡ χ ε ἰ μ. Ὁ Ἀκύλας τὴν μετέφρασε «φωνῶν», ὃ δὲ Θεοδοτίων «ήχων».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐκ τῆς διεξαχθείσης ἐρεῦνης ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρος ὡς ἄνω ἀμεταφράστων λέξεων, δύναται τις νὰ συναγάγῃ τὰ ἐξῆς εἰδικὰ καὶ γενικὰ συμπεράσματα.

Πολλὰ ἐκ τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα, τοῦ Θεοδοτίωνος καὶ τοῦ Συμμάχου ἑκατὸν σχεδὸν μεταγραφῶν βιβλικῶν ἑβραϊκῶν λέξεων εἶναι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, δικαιολογημένα, ἕνεκα τῶν ποικίλων δυσχερειῶν καὶ κυρίως τῶν γλωσσικῶν, τὰς ὁποίας συνήντησαν οἱ μεταφρασταὶ οὗτοι, καὶ συνεπῶς δὲν πρέπει νὰ καταλογίζῃ τις ταύτας εἰς βᾶρος αὐτῶν. Αἱ πλείεσται δὲ τῶν μὴ μεταφρασθεῖσῶν λέξεων ἀπαντοῦν εἰς τὸ κείμενον τοῦ Θεοδοτίωνος, ὅστις συνήντησε σχετικὰς δυσκολίας εἰς πενήκοντα περίπου περιπτώσεις. Τὰς ὀλιγωτέρας δυσκολίας συνήντησεν ἐν προκειμένῳ ὁ Σύμμαχος (οὔτε εἴκοσι περιπτώσεις μεταγραφῶν), ἐνῶ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν εὐρίσκεται ὁ Ἀκύλας, ὅστις μετέγραψε, λόγῳ παρομοίων δυσχερειῶν, περὶ τὰς τριάκοντα λέξεις. Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος δυσχέρειαι δὲν παρατηροῦνται εἰς τὰς ἰδίας λέξεις καὶ εἰς τοὺς τρεῖς συγχρόνως μεταφραστὰς. Οὕτω π.χ. εἰς τινὰ λέξιν συνήντησε δυσχέρειαν ὁ Θεοδοτίων μόνον, εἰς ἄλλην ὁ Θεοδοτίων καὶ ὁ Ἀκύλας, ἐνῶ εἰς ἄλλην λέξιν συνήντησαν τοιαύτην δυσχέρειαν καὶ οἱ τρεῖς ὁμοῦ. Κατόπιν τούτων διαπιστοῦται ὅτι ἐκ τῶν ἑκατὸν σχεδὸν μεταγραφεισῶν λέξεων, ὀλιγώτεροι τῶν δέκα μετεφράσθησαν ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοδοτίωνος, ἐνῶ ὑπὸ τοῦ Συμμάχου μόνου μετεφράσθησαν πενήκοντα σχεδόν, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα μόνου περὶ τὰς τεσσαράκοντα. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐκ τῆς ἑκατοντάδος αὐτῆς τῶν λέξεων μετεγράφησαν δώδεκα καὶ ὑπὸ τῶν Ο'. Καὶ δὲν ἀποκλείεται τινὲς τῶν γενομένων μεταγραφῶν νὰ ὀφείλωνται καὶ εἰς ἰδικὴν των ἐπίδρασιν, δεδομένου ὅτι τὸ κείμενον τῶν Ο' ἐλήφθη σοβαρῶς ὑπ' ὅψιν ἐκ μέρος τῶν τριῶν μεταφραστῶν, κατὰ τὴν ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν ἐκπόνησιν τῆς νέας μεταφράσεως τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτοι δὲν διέκειντο εὐμενῶς ἔναντι τοῦ κειμένου τῶν Ο'.

Ἐξ ἄλλου διαπιστοῦται ὅτι εἰς δέκα πέντε περίπου περιπτώσεις οἱ μεταφρασταὶ ἄλλοτε μεταφράζουσι καὶ ἄλλοτε μεταγράφουσι τὴν ἰδίαν λέξιν. Οὕτω π.χ. ὁ Ἀκύλας ἄλλοτε μεταφράζει τὴν λέξιν ἰ β α γ ε ἰ ν καὶ ἄλλοτε

τὴν μεταγράφει. Παρομοίως πράττει καὶ ὁ Θεοδοτίων (βλ. π.χ. ἐν λ. μ α γ ἄ λ), ὡς ἐπίσης καὶ ὁ Σύμμαχος (βλ. π.χ. ἐν λ. ἰ ε ἰ μ). Πράττουν δὲ τοῦτο καὶ οἱ τρεῖς ὁμοῦ μεταφρασταὶ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λέξιν, ὡς π.χ. εἰς τὴν λ. σ η ε ἰ μ (βλ. καὶ σ ι ε ἰ μ). Τὸ τοιοῦτο φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς Ο' εἴκοσι σχεδὸν φορὰς (βλ. π.χ. τὴν λ. Ν ω κ ε δ ε ἰ μ, ἢ ὅποια μεταφράζεται ἀλλὰ καὶ μεταγράφεται ὑπ' αὐτῶν). Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος δυσχερεῖς λέξεις μετεγράφησαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μετ' ἐπιτυχίας. Εἷς τινὰς ὅμως περιπτώσεις μετεγράφησαν μᾶλλον ἀνεπιτυχῶς. Τοῦτο ὀφείλεται εἴτε εἰς τὸ ὅτι εἶχον κακῶς διασωθῆ αὐταί, εἴτε εἰς ἐσφαλμένον φωνηεντισμὸν αὐτῶν κλπ. Ὁλιγάριθμοι δὲ μετεγράφησαν καὶ ὡς τοπωνύμια, τοῦθ' ἕπερ παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς Ο'. Εἷς δέκα περίπου περιπτώσεις δὲν ἀποδίδονται ὑπὸ τῶν Ο' καὶ οὐδὲ κἀν ἀπαντοῦν παρ' αὐτοῖς αἱ ἀντίστοιχοι τῶν ἑβραϊκῶν λέξεις.

Αἱ ἐπισημανθεῖσαι καὶ αἱ ἐρευνηθεῖσαι περιπτώσεις μεταγραφῶν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀφείλωνται ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὸ ὅτι αἱ ἀντίστοιχοι τῶν μεταγεγραμμένων λέξεων δὲν εἶναι ἐπαρκῶς γνωσταὶ εἰς τοὺς μεταφραστάς, καὶ δὲν ἀπαντοῦν συχνάκις ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ. Πράγματι, ὑπὲρ τὰς εἴκοσιν ἐξ αὐτῶν εἶναι «ἄπαξ λεγόμενα» ἐν αὐτῇ καὶ ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα ἀπαντοῦν σπανίως, καὶ μόνον αἱ ὑπόλοιποι —περὶ τὰς τριάκοντα— εἶναι συνήθεις, ἐνῶ καὶ αἱ ὑπὸ τῶν Ο' μεταγραφεῖσαι δώδεκα (περὶ ὧν ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος) δὲν ἀπαντοῦν πολλάκις. Ὑπάρχουν ὅμως περιπτώσεις λέξεων, αἱ ὅποια εἶναι γνωσταὶ καὶ ἀπαντοῦν συχνότατα ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ μετεγράφησαν μόνον ἅπαξ ἢ σπανίως, ἐνῶ πάντοτε ἄλλοτε μεταφράζονται. Τότε, βεβαίως, δὲν ὑφίσταται θέμα ἀγνοίας τῆς σημασίας τῆς λέξεως, ἀλλ' ἕλλης τινὸς δυσχερείας, ὀφειλομένης, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἷς τινὰ ἰδιομορφίαν αὐτῆς, ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς. Τοιαῦται σπάνια περιπτώσεις εἶναι γνωσταὶ καὶ ἐκ τοῦ κειμένου τῶν Ο'. Δι' αὐτὰς λέγομεν ὅτι ὑπάρχουν ἐν προκειμένῳ πλείονες τοῦ ἐνὸς μεταφρασταὶ ποικίλης μορφώσεως. Ἀλλὰ διὰ μὲν τὸ κείμενον τῶν Ο' κατέχουσαν σχετικὰ στοιχεῖα διὰ νὰ τὸ ἀποδείξωμεν¹ διὰ τὰ κείμενα ὅμως τῶν τριῶν μεταφραστῶν στερούμεθα τοιούτων. Θὰ ἠδυνάμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἐμεσολάβησε μεταγενεστέρα τις ἐπέμβασις ἐπὶ τοῦ κειμένου, ὑπὸ λογίων ἀντιγραφῶν, ἐνεκα τῆς ὁποίας παρατηρεῖται σήμερον ἢ τοιαύτη μεταφραστικὴ ἀνομοιομορφία. Πέρα τούτων, πάντως, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι πολλαὶ μεταγραφαὶ ὀφείλωνται καὶ εἰς ποικίλας ἄλλας δυσχερείας, τὰς ὁποίας συνήντησαν οἱ μεταφρασταί, ὡς π.χ. ἡ ἀγνοία τῆς ἀντιστοίχου ἑλληνικῆς λέξεως, ἐνδεχομένως δὲ καὶ ἡ ξένη, ἤτοι ἡ μὴ ἑβραϊκὴ, προέλευσις τῆς μεταγραφείσης, ἢ ἡ ἀσάφεια ἀλλὰ καὶ ἡ κακὴ κατάστασις τῆς συναφείας τοῦ κειμένου καὶ οὐχὶ μόνον τῆς δυσχεροῦς λέξεως κλπ. Οὕτω

1. Βλ. Π. Σ ι μ ω τ ᾱ, μν. ἐργ., σελ. 154.

δικαιολογούνται ἢ τοῦλάχιστον ἐξηγοῦνται γενικῶς αἱ πλεῖσται τῶν τοιούτων περιπτώσεων.

Ἐκτὸς τούτων διαπιστοῦνται περιπτώσεις, καθ' ἃς μία ἑλληνικὴ λέξις ἔχει προέλθει ἐκ μεταγραφῆς καὶ συνενώσεως δύο ἑβραϊκῶν, καθισταμένης οὕτω λίαν δυσχεροῦς τῆς διακριβώσεως τῆς προελεύσεως τῆς τοιαύτης μεταγραφῆς. Σημειωτέον ἐπίσης, ὅτι εἷς τινὰς περιπτώσεις, λέξεις μεταφρασθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ὁ' μετεγράφησαν ὑπὸ τῶν ἀπασχολούντων ἡμᾶς μεταφραστῶν, οἱ ὅποιοι φαίνεται ὅτι δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν ἐν προκειμένῳ μετάφρασιν, ἢ ὅτι εἶχε μεταβληθῆ ἤδη, σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, ἡ σημασία αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου λέξεις τινὲς μεταγραφεῖσαι ἔχουν μεταβληθῆ κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τῶν χειρογράφων, ἕνεκα ποικίλων καὶ ἐδῶ λόγων.

Δέον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι αἱ περιπτώσεις μεταγραφῶν δὲν ἀπαντοῦν εἰς ὅλα τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης ἀλλ' εἰς δέκα ἐννέα μόνον ἐκ τῶν τριάκοντα ἐννέα τὰ ὅποια περιέχει ἡ ἑβραϊκὴ Βίβλος. Αἱ περισσότεραι δὲ περιπτώσεις ἀπαντοῦν, ὡς δύναται καὶ ὁ ἀναγνώστης νὰ διαπιστώσῃ ἐκ τοῦ ἐν τῷ τέλει τῆς ἐργασίας παρατιθεμένου εὔρετηρίου παλαιοδιαθηκικῶν χωρίων², εἰς τρία βιβλία τῶν μειζόνων προφητῶν, ἤτοι τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ Ἰερεμίου καὶ τοῦ Ἰεζεκιήλ, ὅπου μεταγράφονται εἴκοσι, δέκα ἐπτὰ καὶ εἴκοσι μία λέξεις ἀντιστοίχως. Ἀκολουθοῦν τὸ βιβλίον τοῦ Λευιτικοῦ μὲ ὀκτὼ λέξεις, τοῦ Δευτερονομίου μὲ πέντε καὶ τὰ ἄλλα βιβλία μὲ ἀκόμη ὀλιγωτέρας καὶ μὲ μίαν μόνην. Αἱ εἰς τὰ τρία πρῶτα βιβλία διαπιστούμεναι πολλαὶ μεταγραφαὶ δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν ἐκ τοῦ ὅτι τὰ προφητικὰ ταῦτα κείμενα εἶναι ὅπωςδῆποτε δυσχερέστερα ἐξ ἐπόψεως ἐννοιολογικῆς.

Ἐν κατακλιθεὶς συνάγεται καὶ τὸ γενικώτερον συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν ἐπισημανθεισῶν ἀμεταφράστων λέξεων γενομένη ἔρευνα, ἀξιοποιουμένη καταλλήλως, δύναται, πράγματι, νὰ συμβάλῃ οὐ μόνον εἰς τὴν διαλεύκανσιν ζωτικῶν θεμάτων ἀφορώντων εἰς τὰς μεταφράσεις τῶν Ἀκύλα, Θεοδοτίωνος καὶ Συμμάχου, ὡς εἶναι ἡ διακριβώσις τῆς ἐννοίας δυσνοήτων βιβλικῶν ἑβραϊκῶν λέξεων ἢ φράσεων καὶ ἡ ἐπισημάνσις τῶν λόγων διὰ τοὺς ὁποίους ἔχουν δημιουργηθῆ σχετικαὶ δυσχέρειαι εἰς τὸ κείμενον τῆς Π. Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπίλυσιν ἐρμηνευτικῶν τινῶν προβλημάτων καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν περιωρισμένης ἐκτάσεως κειμένων τῆς Βίβλου ταύτης, οὕτω δὲ καὶ εἰς τὴν ἐν γένει προαγωγὴν τῆς ἐρμηνείας τῆς.

2. Τὰ εὔρετήρια βλ. εἰς τὸ ἀνάτυπον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α΄ ΠΗΓΑΙ

- Biblia Hebraica, ἔκδ. R. Kittel, Stuttgart 1968⁹.
- Biblia Hebraica Stuttgartensia, ἔκδ. K. Elliger - W. Rudolph, Stuttgart 1968-1977.
- Hatch, E. - Redpath, H. A., A Concordance to the Septuagint and the other greek versions of the Old Testament, photomechanischer Nachdruck, Vol. I-III, Graz - Austria 1954.
- Ἰωσήπου, Φλ., Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία, ἔκδ. B. Niese, Berolini MCMLV².
- Lisowsky, G., Konkordanz zum hebräischen Alten Testament, Stuttgart 1966².
- Mendelkern, S., Veteris Testamenti concordantiae hebraicae atque caldaicae, photomechanischer Nachdruck, Wien 1955.
- Origenis Hexaplorum quae supersunt; sive veterum interpretum graecorum in totum Vetus Testamentum fragmenta ἔκδ. F. Field, tom. I-II, Oxford 1962².
- Ὠριγένους, Ἐξαπλᾶ, ἔκδ. J. - P. Migne, ἐν PG, τόμ. 15-16.
- Septuaginta: Id est Vetus Testamentum Graecae juxta LXX Interpretes, ἔκδ. A. Rahlfs, Stuttgart 1965⁸.
- Septuaginta: Vetus Testamentum Graecum, ἔκδ. J. Ziegler, Göttingen 1952 ἔξ.
- The Old Testament in greek, ἔκδ. A. Brooke - N. McLean, London, 1906 ἔξ. (διεκόπη μετὰ τὸ 1945).

Β΄ ΤΑ ΚΥΡΙΑΙΩΤΕΡΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- Abel, F. - M., Géographie de la Palestine, tom. I-II, Paris 1967³.
- Batten, L. W., The books of Ezra and Nehemiah, Edinburgh 1913 (ICC).

- Becker, J., Ezra - Nehemia, Würzburg 1990 (NEB).
- Βέλλα, Β., Ἀμός, Ἀθήναι 1947 (ΕΠΔ).
- Τοῦ αὐτοῦ, Δανιήλ, Ἀθήναι 1966 (ΕΠΔ).
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἑβραϊκὴ Ἀρχαιολογία, Ἀθήναι 1980.
- Delitzsch, F., Die Lese- und Schreibfehler im Alten Testament, Leipzig 1920.
- Dhorme, E. - P., Le text hébreu de l' Ancien Testament, ἐν RHPH R 35 (1955), σελ. 129-144.
- Δοῦκοῦ, Δ., Εἰσαγωγή στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, Θεσσαλονίκη 1984-1985².
- Dummelow, J. R. (ἐκδ.), A Commentary on the Holy Bible, by various writers, London, reprinted 1958.
- Elliger, K., Deuterjesaja, 1. Teilband, Jesaja 40, 1-45,7, Neukirchen 1978 (BK).
- Fohrer, G. - Gallig, K., Ezechiel, Tübingen 1955 (HAT).
- Guthe, H., Das Zwölfprophetenbuch, ἐν E. Kautzsch - A. Bertholet, HSAT, zweiter Band, σελ. 1-112.
- Χαστούπη, Α., Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, Ἀθήναι 1981.
- Τοῦ αὐτοῦ, Αἱ παλαιαὶ ἑλληνικαὶ μεταφράσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐν ΕΕΘΣΠΑ, τόμ. ΚΗ', Ἀθήναι 1989, σελ. 77-135.
- Καϊμάκη, Δ., Ὁ ναὸς τοῦ Σολομώντα, Θεσσαλονίκη 1984. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΘ, τόμ. 28).
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ «ἡμέρα Κυρίου» στοὺς προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, Θεσσαλονίκη 1988. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΘ, τόμ. 29).
- Καλαντζάκη, Σ., Εἰσαγωγή στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, Θεσσαλονίκη 1985.
- Kautzsch, E. - Bertholet, A., Die Heilige Schrift des Alten Testaments, erster Band, Tübingen 1922⁴, zweiter Band, Tübingen 1923⁴ (HSAT).
- Koehler, L. - Baumgartner, W. κ.ἄ., Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament, Leiden, 1967-1990³.
- La Sainte Bible, traduite en français sous la direction de l' École Biblique de Jérusalem, Paris 1961.
- Μπρατσιώτου, Π., Ἡ γλῶσσα τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' (Ἑβδομηκοντολογικὰ μελετήματα, Β'), Ἀθήναι 1927.
- Τοῦ αὐτοῦ, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, Ἀθήναι 1975 (ἀνατύπωση ἐκ τῆς πρώτης ἐκδόσεως [1937]).

- Neue Jerusalemener Bibel. Einheitsübersetzung mit dem Kommentar der Jerusalemener Bibel. Neu bearbeitete und erweiterte Ausgabe deutsch herausgegeben von Alfons Deissler und Anton Vögtle in Verbindung mit Johannes M. Nützel, Freiburg im Breisgau 1985.
- Nötscher, F., Jeremias, Würzburg 1954⁴ (EB).
- Τοῦ αὐτοῦ, Zwölfprophetenbuch oder Kleine Propheten, Würzburg 1948 (EB).
- Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, ἔκδ. J. - P. Migne. Φιλίππιδου, Λ., Ἡ περὶ μεταγραφῶν θεωρία τοῦ Franz X. Wutz (1923-1925). Συμβολὴ εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, Ἱερουσαλήμ 1928.
- Φούντα, Ἰ., Γένεσις, Πειραιεὺς 1985.
- Rad, G. von, Das erste Buch Mose, 25,19-50,26, Göttingen 1961³ (ATD).
- Reicke, B. - Rost, L., Biblisch - Historisches Handwörterbuch, Bde I-III, Göttingen 1962-1966.
- Robinson, Th. H. - Horst, F., Die Zwölf Kleinen Propheten, Tübingen 1954² (HAT).
- Σαρηγιάννη, Χ. (Μητροπολίτου Μόρφου, Χρυσάνθου), Συνοπτικὴ Ἱστορία τῆς Ἐποχῆς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, Εὐρύχου - Κύπρος 1990.
- Schleusner, J. F., Novus Thesaurus philologico-criticus sive lexikon in LXX et reliquos interpretes graecos ac scriptores apocryphos Veteris Testamenti, Lipsiae, vol. 1-5, 1820-1824.
- Simons, J., The geographical and Topographical Texts of the Old Testament, Leiden 1959.
- Σιμωντᾶ, Π., Αἱ ἀμετάφραστοι λέξεις ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ο΄, Θεσσαλονίκη 1969. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΘ, τόμ. 13 [1968], σελ. 1-159).
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἀμώς, Θεσσαλονίκη 1977.
- The sacred books of the Old Testament: A critical edition of the hebrew text, ἔκδ. P. Haupt, Leipzig 1893 ἔξ.
- Vaux, R. de, Les institutions de l' Ancien Testament, I-II, Paris 1958-1960.
- Weiser, A., Das Buch des Propheten Jeremia, I-II, Göttingen 1952-1954 (ATD).

- Wellhausen, J., Die Composition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten Testaments, 1963⁴.
- Westermann, C., Genesis, 3. Teilband, Genesis 37-50, Neukirchen 1982 (BK).
- Wildberger, H., Jesaja, 1. Teilband, Jesaja 1-12, Neukirchen 1972 (BK).
- Τοῦ αὐτοῦ, Jesaja, 3. Teilband, Jesaja 28-39, Neukirchen 1982 (BK).
- Wolff, H. W., Dodekapropheten, 2, Joel und Amos, Neukirchen 1963 (BK).
- Würthwein, E., Der Text des Alten Testaments, Stuttgart 1973⁴.
- Τοῦ αὐτοῦ, Die Bücher der Könige, 1. Kön. 17- 2. Kön. 25, Göttingen 1984 (ATD).
- Wutz, F., Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus, Stuttgart 1925-1933.
- Zimmerli, W., Ezechiel, 2. Teilband 25-48, Neukirchen 1979² (BK).